

nordisk ARKIVNYT

3 • 2009

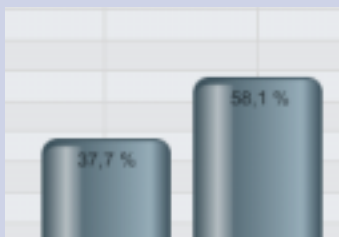
En ny arkivarforening
i Island

117

Nyt Rigsarkiv
på Kalvebod Brygge

120

Digital-arkivet –
med fokus på brukeren

134

Arkiv och mänskliga
rättigheter

150

Svenska och finska
statsmakten belönade

160

^{nordisk} ARKIVNYT

Årgang 54 2009 nr 3

HOVEDREKAKTØR

Eiríkur G. Guðmundsson
Nationalarkivet, Reykjavík
e-post: eirikur@skjalasafn.is

LOKALREKAKTØRER

Danmark

Leon Jespersen
Rigsarkivet
Rigsdagsgården 9
DK-1218 København K
Tel.: (+45)33 95 41 01
e-post: lj@ra.sa.dk

Finland

Pertti Hakala
Riksarkivet
Box 258, FIN-00171 Helsingfors
Tel.: (+358) 22 85 21
e-post: pertti.hakala@narc.fi

Island

Thorsteinn Tryggvi Músson
Regionalarkivet Selfoss
Austurvegi 2, 800 Selfoss
e-post: thorsteinn@skjalasafn.is

Norge

Maria Press
Statsarkivet i Trondheim
Maskinistgata 1
N-7042 TRONDHEIM
Tel.: (+47)73 88 45 00
e-post: maria.press@arkivverket.no

Sverige

Maria Nordström Järnryd
Riksarkivet
Box 12541
S-10229 STOCKHOLM
Tel.: (+46)10 47 67 235
e-post: maria.nordstrom@riksarkivet.ra.se

NA udkommer fire gange om året.
ISSN 0546 2851

Layout: Prentsnið ehf
Trykkeri: Prentmet ehf

Retur

Þjóðskjalasafn Íslands
(Islands Nationalarkiv)

Hovedredaktøren

Kære læser,

Redaktionen byder velkommen til tredje nummer af Nordisk Arkivnyt år 2009 og håber, at I har alle haft en rigtig god sommer.

Den første artikel handler om nye IT-forskrifter i Sverige. Den svenske regerings handlingsplan for e-forvaltning samt den udvikling, som allerede er i gang inden for statsforvaltningen, baner vejen. Forskrifterne skal således passe til dagens forvaltning, både hvad angår elektroniske handlinger og tekniske krav.

Island bidrager med to artikler. Den ene om en ny regionalarkivarforening, som fremmer samarbejde og fagligt initiativ vedrørende arkiv og arkivforvaltning i og inden for de islandske kommuner. Foreningen er allerede igang med et indsamlingsprojekt. Den anden artikel handler om, at de første regler om langtidsbevaring og aflevering af elektroniske arkivalier fra offentlige institutter er udstedt i Island.

Fra Danmark kommer der flere artikler. Vi læser om det nye Rigsarkiv på Kalvebod Brygge, hvor Rigsarkivet har fået nye højlagermagasinier med plads til ca. 370 hyldekilometer arkivalier. Post Danmarks flytning af 200 kilometer arkivalier fra lejede fjernmagasinier er også omtalt. Vi kan læse om en revision af regler om digitale arkivalier, og at nye regler forventes at træde i kraft i midten af 2010. Dernæst fortælles der om Web 2.0 og kulturarven. De typiske Web 2.0 tjenester vil fremover påvirke vores arbejde på arkiverne. Netværksregistrering i Daisy er også omtalt i et bidrag. Johan Peter Noack skriver sin sidste spalte som rigsarkivar. Udover ganske interessante ord om digital bevaring m.m. takker han og bringer arkiverne i Norden de bedste ønsker for fremtiden. Det står undertegnede nær at takke Noack for en virkelig god opbakning, som han har vist over for Nordisk Arkivnyt og redaktionens arbejde i mange år. En stor tak og god pension!

Den første af tre artikler fra Norge handler om, hvordan danskerne viser vej i bevarings- og kassationsarbejdet, når det gælder elektroniske arkivalier. Nordmændene havde arrangeret et seminar i København om emnet. Godt at vi kan lære af hinanden. En artikel om det norske digitalarkiv fortæller om, hvordan man kan udvikle sine sider og tjenester ved at spørge brugerne. Det bliver spændende at se resultatet. Digitalarkivet får imponerende mange besøg. I den sidste artikel fortælles der om nybygget Statsarkivet i Bergen.

Der er to finske bidrag. Først omtales det finske HumanistIT-netværk, hvis formål bl.a. er at fremme brug af databaser og IT i forskning inden for humaniora. Der peges på interessante muligheder på området. Herefter rettes fokus mod undersøgelser af arkivæskers kvalitet, hvor det viser sig, at pH-værdien i løbet af 10-15 år kan synke fra pH 7,0 ned til pH 3,8!

De mange andre interessante artikler opfordres læseren også til at læse. Der er nok at tage fat på.

God læselyst

Eiríkur G. Guðmundsson

Nordisk Arkivnyt

udgives af Þjóðskjalasafn Íslands (Islands Nationalarkiv)

E-post: na@arkivnyt.nu • www.arkivnyt.nu

Laugavegur 162 • IS-105 Reykjavík, Island

Tel.: +354 590 33 00 • fax: +354 590 33 01

Nya IT-föreskrifter i Sverige

Den 1 juli 1991 trädde den svenska arkivlagen och arkivförordningen ikraft. Riksarkivet fick samtidigt befogenhet att föreskriva om materiel och metoder för framställning av handlingar. I praktiken innebär det att Riksarkivets föreskrifter om arkivhantering på olika medier ska tillämpas redan innan handlingarna har framställts, eller blivit allmänna i enlighet med den svenska tryckfrihetsförordningen (1949:105).

Anpassning till dagens förvaltning

En första författning om upptagningar för automatiserad behandling utarbetades redan vid arkivlagens tillkomst. Därefter har författningen reviderats ett antal gånger. När det under 2007 var dags att påbörja en ny översyn valde Riksarkivet att göra en fullständig omarbetning av bestämmelserna. Den 1 juli 2009 trädde de nya föreskrifterna om elektroniska handlingar i kraft:

- Riksarkivets föreskrifter och allmänna råd om elektroniska handlingar (RA-FS 2009:1), och
- Riksarkivets föreskrifter om tekniska krav för elektroniska handlingar (RA-FS 2009:2).

Föreskrifterna är avsedda att möta de krav som ställs på myndigheter-

na med utgångspunkt från svenska regeringens *handlingsplan för e-förvaltning* och den utveckling som i övrigt sker inom statsförvaltningen. Myndigheterna hanterar idag en stor del av sina handlingar i elektronisk miljö, vilket betyder att även arkivbildningen blir elektronisk. Detta har lett till ett behov av detaljerade och omfattande föreskrifter som hanterar de frågor som uppkommer vid utvecklingen av system och rutiner. Det leder även till ett behov av att specificera och disponera reglerna efter tillämpningsområden. De tekniska kraven har därför delats in i avsnitt om databaser, kontorsdokument, e-postmeddelanden, webbsidor och digitala bilder.

Den elektroniska förvaltningen förutsätter enligt regeringens handlingsplan en verksamhetsutveckling av offentlig förvaltning. Utvecklingen behöver stöd av informations- och kommunikationsteknik, kombinerat med organisatoriska förändringar och nya kompetenser. Målet är att underlätta för enskilda och organisationer i deras kontakt med myndigheterna. Det ska vara lätt, effektivt och rättssäkert att kommunicera med myndigheterna. För detta krävs bland annat införande av e-tjänster på bred front, nya former av informa-

Elisabeth Jarborn
och Thomas Gäfvert

tionsutbyten, automatiserade ärendeprocesser och informationssäkerhet. I grunden handlar det om en omfattande strukturomvandling av offentlig sektor.

Att arbeta i processer är ett sätt att effektivisera verksamheten något som har lyfts fram i e-förvaltningsarbetet. Den processorienterade arkivredovisning som Riksarkivet har utarbetat ligger väl i linje med detta. Föreskrifterna om elektroniska handlingar är avsedda att tillämpas tillsammans med de nya föreskrifterna om arkivredovisning (RA-FS 2008:4). Den nya modellen för arkivredovisning kommer att behandlas i nästa nummer av Nordisk arkivnyt. Tillsammans kan författningarna sägas utgöra ett kvalitetssystem för myndigheternas dokumentstyrning i såväl manuella som automatiserade processer. Genom en kombination av krav på klassificering av handlingar, dokumentation och strategier, standardiserade format och informationssäkerhet är föreskrifterna avsedda att bidra till effektivare informationsflöden och säkerställande av informationens tillgänglighet. Kraven är avsedda att fungera i

såväl myndigheternas verksamhet som vid tillhandhållande hos arkivmyndigheterna.

Föreskrifter om elektroniska handlingar

Riksarkivets föreskrifter och allmänna råd om elektroniska handlingar reglerar informationshanteringen på en övergripande och teknikoberoende nivå. En stor förändring jämfört med tidigare är avsnitten om strategi och planering samt om system för bevarande. Föreskrifterna reglerar vad myndigheten måste ta hänsyn till i samband med planering och utveckling av system och rutiner samt de åtgärder som är nödvändiga vid bevarande av elektroniska handlingar hos myndigheten.

För ett bevarande av elektroniska handlingar är det av vikt att dokumentera system och rutiner. Dokumentationen är en förutsättning för bedömning av handlingarnas autenticitet, förståelsen av handlingarnas kontext, samt åtkomsten till handlingarna. Dokumentationens stora betydelse har gjort att bestämmelserna, som tidigare utgjordes av några få bestämmelser, har fått växa ut till ett särskilt kapitel.

När myndigheterna övergår till elektronisk hantering ställer det stora krav på informationssäkerheten. Även bestämmelserna om informationssäkerhet har utökats till ett särskilt kapitel. Föreskrifterna tar sin utgångspunkt i standarden Ledningssystem för informations-

säkerhet (LIS), SS-ISO/IEC 27001:2006.

Avslutningsvis behandlas överlämnande (leverans) av elektroniska handlingar mellan myndigheter och mellan myndighet och arkivmyndighet. Där framhålls att överföring till bevarande ska ske så snart som möjligt hos den arkivbildande myndigheten och inte som ofta har varit fallet först vid överlämnande till arkivmyndighet.

Föreskrifter om tekniska krav för elektroniska handlingar

Utgångspunkt för de tekniska kraven är att handlingarna ska kunna användas både hos myndigheten och arkivmyndigheten utan inskränkningar vare sig för verksamheten eller för den långsiktiga användningen.

De tekniska kraven utgör som tidigare en separat författning. Den reglerar som nämnts ovan olika tillämpningsområden och format. En förändring är att de krav på specifika databärare som fanns i den tidigare författningen har ersatts av funktionskrav. Det kommer således inte att finnas någon förteckning över "godkända" databärare att tillgå för myndigheterna. En sådan skulle bli inaktuell omgående. Funktionskraven återfinns i den övergripande författningen.

Vid tillämpningen av de tekniska kraven ska myndigheterna pröva förutsättningarna för vilka format som är lämpliga med hänsyn till verksamhet och tillgänglighet. Det behöver därvid beaktas vilken

grad av informationskvalitet som olika format möjliggör och vilka följder formatvalet har för återanvändning av handlingarnas informationsinnehåll. Myndigheterna måste även ta ställning till vilka eventuella begränsningar som finns beroende på patent eller licenskrav.

De tekniska kraven är i princip uppställda som en förteckning över standarder. Inom varje tillämpningsområde listas standarderna i nummerordning. Turordningen innebär således inte någon prioritetsordning.

Regelkommentarer

Riksarkivet kommer att publicera regelkommentarer till föreskrifterna. Dessa syftar till att tydliggöra hur föreskrifterna ska tolkas i olika situationer. Som komplement kommer även kortare informationstexter att publiceras, t.ex. gällande egenskaper hos olika format m.m. Publikationerna kommer att vara tillgängliga på Statens arkivs hemsida.

Arbetet med de nya föreskrifterna har bedrivits som ett delprojekt inom ramen för NAP-projektet (Nya ArkivPrinciper). I arbetet har BrittMarie Östholm, chef för avdelningen för tillsyn, Torbjörn Hörnfeldt, chef för enheten för utveckling och e-förvaltning (TUE), Elisabeth Jarborn, r:e arkivarie/utredare, (TUE), Thomas Gäfvert, r:e arkivarie/utredare, (TUE) varit delaktiga. ♦

En ny arkivarforening i Island

Hrafn Sveinbjarnarson

■ Kvindeforeningen i Selfoss fejrer 10 års jubilæum i 1958. Billedet er et af mange som er blevet afleveret til Regionalarkivet i Selfoss som følge af det indsamlingsprojekt som regionalarkiverne og Forbundet for Islandske kvindeforeninger står for.

De islandske regionalarkivarers forening (Félag héraðsskjalavarða á Íslandi) blev stiftet den 27. marts 2009. Foreningens formål er at fremme regionalarkivarernes sam-

arbejde, regionalarkivernes interesser, fagligt initiativ, arbejde og opgaver vedrørende arkiv og arkivforvaltning i og indenfor de islandske kommuner. Dette søger forenin-

gen at opnå med forskellige uddannelses- og præsentationsaktiviteter f.eks. møder, seminarer og udgivelser samt samarbejde med individer, institutioner og foreninger

som beskæftiger sig med arkiv og arkivering på en eller anden måde.

Den økonomiske katastrofe, som har ramt det islandske samfund, medfører sandsynligvis drastiske nedskæringer på de fleste områder. Arkivinstitutioner er nødvendige i et retssamfund, men forståelsen for deres virksomhed er generelt set minimal hos menigmand og politikere i Island. De kan havne i den situation at blive anset som overflødige, og de har bestemt ikke fået del i den falske økonomiske højkonjunktur i Island i de senere år. Det er tankevækkende, at i 2006 udgav de sydamerikanske arkiver en bog med titlen *Archivos desorganizados fuente de corrupción administrativa*. (Uredelige arkiver, administrativ korruptionens fontæne). Arkiverne er en fundamental del af infrastrukturen i en retsstat, som kæmper mod korruption og kriminalitet. Almen forståelse for det er vigtig. For at værne om arkiverne er den nye forenings informationsvirksomhed yderst vigtig.

Medlemmerne er regionalarkivarer fra de 20 regionalarkiver i Island. De dækker største delen af Island, men de kommuner, som ikke finansierer et regionarkiv selv eller i samarbejde med andre kommu-

ner, må henvende sig til Nationalarkivet, som har den funktion i mangel af regionalarkiv.

Det første regionalarkiv i Island blev stiftet i 1947 i Skagafjörður i henhold til lov af 1947 om regionalarkiver. Denne lov blev inkorporeret i arkivloven af 1985. Arbejdsfordelingen mellem regionalarkiverne og Nationalarkivet er omtrent sådan, at Nationalarkivet tager sig af den islandske stats og statsinstitutioners arkiver, og regionalarkiverne tager sig af kommunernes og deres institutioners arkiver. Regionalarkiverne har pligt til at modtage og bevare privatarkiver fra sit område og fremme viden om de respektive områders historie.

Foreningen i samarbejde med Forbundet for islandske kvindeforeninger har påbegyndt et indsamlingsprojekt, hvor man forsøger at få indleveret foreningsarkivernes ældste arkivalier og nedlagte foreningers arkiver til regionalarkiverne.

Foreningen har en hjemmeside under opbygning på internettet www.heradsskjalasafn.is. Foruden foreningens aktiviteter lægger man der vægt på information om arkivkundskab og historiekundskab

med tanke på menigmand såvel som de professionelle.

Arkiv opfattes forkert i Island, man ser på dem som håndskriftssamlinger. Det kan skyldes den såkaldte håndskriftssag mellem Island og Danmark, omkring Árni Magnússons håndskriftssamling, den har fået stor opmærksomhed i medierne i Island. Vægten på enkeltstykker og mangel på forståelse for arkivers helhed er noget enhver regionalarkivar dagligt møder. Derfor er det højst nødvendigt at propagandere for det grundlæggende arkivprincip, proveniensprincippet, det gør den nye forening. ♦

I bestyrelsen sidder:

Hrafn Sveinbjarnarson,
Kópavogur regionalarkiv
Hrafnkell Lárusson,
Østfjordenes regionalarkiv
Jóhanna Skúladóttir,
Borgerfjords regionalarkiv
Svanhildur Bogadóttir,
Reykjavíks stadsarkiv
Unnar Ingvarsson,
Skagefjords regionalarkiv
Þorsteinn Tryggvi Músson,
Arnessyssels regionalarkiv

Skribentetn er regionalarkivar i Kópavogur.

Regler om elektronisk arkivering udgivet

Eiríkur G. Guðmundsson

Islands Nationalarkiv har længe forberedt modtagelse og langtidsbevaring af elektroniske arkivalier. For godt ti år siden fik Islands Nationalarkiv lov til at bruge de danske regler på området. I disse mange år har vi haft et særdeles godt samarbejde med Rigsarkivet i Danmark. I 2005 blev der lavet en skriftlig aftale imellem disse arkiver om samarbejde med elektronisk arkivering (NA-2/2005). Aftalen er meget gunstig for Island, idet man ikke skal udforme sin egen model og sikrer Islands Nationalarkiv adgang til ekspertise og programmer.

De islandske regler er en oversættelse af disse danske cirkulærer og bekendtgørelser;

Cirkulære om anmeldelse og godkendelse af elektroniske journaler og elektroniske dokumenthåndteringssystemer. Cirkulære nr. 43 af 8. marts 2002.

Cirkulære om anmeldelse af statslige myndigheders elektroniske registre (databaser).

Cirkulære nr. 23 af 8. marts 2002.
Bekendtgørelse om arkiveringsversioner af bevaringsværdige data fra elektroniske arkivsystemer.

Bekendtgørelse nr. 342 af 11. marts 2004.

De regler, det her drejer sig om, dækker over alle de instanser, som anses for afleveringspligtige, og gælder derfor både for stat og kommuner.

Forsøgsprojekter

To forsøgsprojekter er blevet fuldført til at prøve disse metoder og software, og man har indhentet vigtig erfaring. Det ene bestod i at overføre et register fra skattedirektoratet til Nationalarkivet (NA-3/2007). Det andet er nylig afsluttet og bestod i at lave en arkiveringsversion af et uddrag af kulturministeriets ESDH-system.

Lovændring

En af forudsætningerne for, at Nationalarkivet kunne sætte regler og lave vejledninger for elektronisk arkivering, var ændring af loven om nationalarkivet. Altinget vedtog de nødvendige ændringer den 12. september 2008 og bevilgede flere penge til arkivet for at kunne gennemføre de ting, som vedrører spørgsmålet i Nationalarkivet (NA-1/2009).

Vejledning og kurser

Vejledning for reglerne bliver udgivet senere på året, og der holdes

■ De islandske krav om langtidsbevaring af elektroniske registre og systemer blev udgivet samlet i en lille pjese.

orienterende kurser for dem, som arbejder indenfor det offentlige med arkivering. Forhåbentlig kommer det til at gå godt med at indføre disse regler og dermed sikre grundlaget for elektronisk forvaltning, sikre bevaring af det offentliges arkivalier og borgernes mangeartede rettigheder. ♦

Nyt Rigsarkiv

på Kalvebod Brygge

■ Af dette fugleperspektiv fremgår det, at de nye arkivbygninger er placeret mellem vandet og Københavns Hovedbanegård.

Foto: Dragør Luftfoto.

August Eriksen

Den 1. juli 2009 kunne Rigsarkivet og Landsarkivet for Sjællands efter velgennemført afleveringsgennemgang overtage de nye magasiner på Kalvebod Brygge i København.

Magasinerne har plads til ca. 370 hyldekilometer arkivalier, hvil-

ket svarer til Rigsarkivets og Landsarkivets for Sjællands behov frem til 2030.

De nye magasiner udgør fase 1 ud af to faser i en regeringsbeslutning fra 2003 om byggeriet af et nyt Rigsarkiv i København.

I fase 2 af byggeprojektet skal alle funktioner fra Rigsarkivet og

Landsarkivet for Sjælland samles i et nyt Rigsarkiv på Kalvebod Brygge. Det er endnu ikke besluttet, hvornår fase 2 skal gennemføres.

Magsineringskonceptet – højlager og strekkodning

Arbejdet med planlægning, programmering og design af de nye

magasiner påbegyndtes i 2002, straks efter at sammenbruddet af planerne om at bygge et nyt Rigsarkiv i Ørestaden var en realitet.

Grundlæggende for de kommende års planlægningsarbejde blev gennemførelsen af en række undersøgelser af bygningsteknisk, bygningsøkonomisk og kapacitetsmæssig karakter vedrørende forskellige magasineringsløsninger – ét-etages mobilreoler, to-etagers mobilreoler, højlagerreoler med videre.

Undersøgelserne viste, at anvendelse af højlagermagasinering kunne bidrage til at maksimere magasineringskapaciteten per bebygget areal- og byggeretskvadratmeter samt, at en udstrakt anvendelse af standardkomponenter i industriel højkvalitet kunne optimere omkostningseffektiviteten ved etablering af varigt betryggende magasiner. Det stod tillige klart, at anvendelse af højlagerteknologi fordrer udnyttelse af stregkodningsteknologi og dermed stregkodning af samtlige arkivenheder i højlagermagasinet.

De nye magasiner

Byggeriet består i fase 1 af tre bygningskomponenter: højlagerhaller, en lavere mellembygning og et kontorområde (i underetagen af den store kontorbygning, der benyttes af DSB).

Det mest markante bygnings-element er de to store 15,5 meter

■ På billedet ses til venstre den lange DSB-bygning, hvor Statens Arkiver flytter ind i nederste etage. Til højre de to nye magasinbygninger. Foto: Dragør Luftfoto.

høje haller. Hallerne er opdelt med indre brandsektionsvægge i fire separate højlagermagasiner. Der er monteret udstyr til brandalarmering og sektionsvis sprinkling til automatisk udløsning. I højlagermagasinerne findes mobile reoler, der er ca. 12,5 meter høje.

I de høje reoler foretages ekspedition ved brug af hurtige smalgangs plukketrucks på følgende måde. Da alle magasinenheder er pladsregistreret til hylde, reolfag og reol, vil arkivmedarbejderen ved modtagelse af en fremtagningsordre kende de efterspurgte arkivaliers præcise lokalisering i magasinet. På plukketruckens computer angiver arkivmedarbejderen nummeret på hyliden, f. eks. hylde 28. Mens der køres frem til det ønskede reolfag, løftes plukketruckens kabine op til den ønskede hyldehøjde. Ved et greb i et joystick trækker plukketrukken så en skuffe ud med de ønskede arkivæsker. Den bestilte æske tages ud af skuffen, skuffen returneres til hyliden, og der fortsættes til næste fremtagningsordre.

Der er stillet hårde krav til fremtagningshastighed, og gennemførte forsøg har vist, at den anvendte form for højlagerteknologi sikrer en væsentlig bedre hastighed i fremtagning end i konventionelle reolsystemer.

Hallerne forbindes med DSB's kontorbygning af en syv meter høj mellembygning. I denne mellembygning er der indrettet syv separate magasiner med to-etagers mobilreoler og ristegulve mellem etagerne. Fire af disse magasiner er topsikrede til opbevaring af særligt klassificeret materiale (fx efterretningstjenestens arkiv, Nato-papirer med mere).

Endelig er der i DSB-bygnings stueetage indrettet fem specialmagasiner til kort og tegninger, pergamenter, it-arkivalier, mikrofilm og seglsamlingerne. I stueetagen er der tillige indrettet en række kontorer og værksteder.

De nye magasiner er indrettet med stor vægt på optimal sikkerhed og korrekt opbevaringsmiljø (indeklima).

Opbevaringsmiljø

For at give arkivalierne de bedst mulige vilkår vil magasinerne opretholde et opbevaringsmiljø, der er i overensstemmelse med forskrifter og anbefalinger i DS/ISO-11799:2004 og Kulturarvsstyrelsens retningslinjer fra 2007.

Det betyder, at der opretholdes en korrekt og stabil temperatur og luftfugtighed. Og at der sikres mod forhøjede koncentrationer af skadelige gasser og partikler med videre.

Målet er at sikre, at den uundgåelige nedbrydning af arkivalier sker så langsomt som muligt.

Sikkerhed

Der er truffet meget omfattende sikkerhedsforanstaltninger i de nye magasiner.

Samtlige sikringsanlæg, herunder adgangskontrolanlæg, automatisk indbrudsalarmanlæg, overvågningsanlæg, automatisk branddørlukningsanlæg, automatisk brandalarmanlæg, sprinkleranlæg med mere er installeret i overensstemmelse med gældende direktiver og etablerer et meget højt sikringsniveau ved en kombination af mekaniske og detekteringsmæssige tiltag.

Det er prioriteret højt, at en eventuel brand opdages så tidligt som muligt, og at der sikres mulighed for at begrænse en brands udbredelse mest muligt. Byggeriet er udformet i overensstemmelse med myndighedernes brandkrav.

Arbejdsforhold

Ved indretningen af magasinerne er der draget omsorg for, at vejledninger og bestemmelser fra Arbejdstilsynet er overholdt, og for at Rigsarkivet kan udøve sine aktiviteter omkostningseffektivt og smidigt.

Offentligt-privat partnerskab

Det nye Rigsarkiv ejes af det private selskab OPP Phil Arkivet A/S, der udlejer bygningerne til staten.

Aftalen om byggeriet var statens første kontrakt i et offentlig-privat partnerskab (OPP). En grundlæggende idé med OPP-kontrakter er, at den private part, der står for byggeriet, også skal stå for den efterfølgende drift og vedligeholdelse af byggeriet. ♦

Forfatteren er arkivchef, Statens Arkiver, Bygge- og Flyttesekretariatet.

„Kan vi ikke bare nøjes med at bevare papirarkivalierne og så glemme alt det elektroniske?“ Sådan sukkede en frustreret arkivarkollega for nogle år siden. Der er jo så mange udfordringer ved at arkivere digitale arkivalier i en form, så de kan bevares og tilgængeliggøres på langt sigt. Nu ved de fleste i arkivverdenen selvfølgelig godt, at bevaring af digitale arkivalier er en helt uomgængelig opgave for arkiverne. Dagens offentlige forvaltning lader i stadigt stigende grad sin arkivdannelse ske i forskellige it-systemer, såvel sags- og dokumenthåndteringssystemer som en lang række forskellige fagsystemer, og vi må udvikle og vedligeholde rationelle og funktionelle metoder til at bevare denne information for eftertiden.

Reglerne for aflevering af digitale arkivalier er ikke kun værd at beskæftige sig med for de særligt teknisk interesserede. For alle arkivarer er det af væsentlig betydning, at de digitale arkivalier er veldokumenterede og indeholder så meget information, at en fremtidig bruger vil være i stand til at forstå og anvende dem. For de arkivarer, der skal varetage kontakten med myndighederne, er det vigtigt, at regler-

Bedre (og billigere?) digitale arkivalier undervejs i Danmark

Jan Dalsten Sørensen

ne er mulige at forklare og anvende i praksis. Og for såvel arkivernes ledelse som vores samarbejdspartnere blandt myndighederne er der en levende og naturlig interesse for at holde omkostningerne til digital aflevering på et rimeligt niveau.

Baseret på de erfaringer, som er gjort med de eksisterende regler, der blev formuleret i 2000 (med mindre revisioner i 2002 og 2004) og på den efterfølgende teknologiske udvikling – herunder inden for digital forvaltning – besluttede Statens Arkivers ledelse i 2007, at der skulle ske en revision af reglerne for digitale afleveringer. En projektgruppe på syv personer fra DIARK-sektionen i Rigsarkivets Bevarings- og Kassationsafdeling har på den baggrund siden slutningen af 2007 arbejdet med en grundig gennemgang af reglerne og undersøgt og vurderet muligheder for ændringer og tilpasninger.

Blandt hovedpunkterne i arbejdsgruppens foreløbige indstilling er, at det bliver muligt at aflevere data i lidt flere formater (JPEG-2000 til grafiske dokumenter, GML til geografiske data, MPEG 4 til video); at struktur og form for dokumentation bliver

standardiseret og forbedret samt at vi overgår til at benytte unicode som tegnsæt. Vi har undersøgt PDF/A-formatet nøje, men finder fortsat ikke, at det er tilstrækkeligt egnet til langtidsbevaring og fastholder derfor TIFF som det primære dokumentformat. Herudover vil vi indføre et nyt format for udtræk af data fra relationelle databaser, som bygger på det SIARD-format (Software Independent Archiving of Relational Databases), som er udviklet af det schweiziske forbundsarkiv. Formatet er valgt som databasearkiveringsformat for det europæiske PLANETS-projekt. SIARD-formatet baserer sig på SQL 1999 og XML og vores forventning er, at dette vil gøre det enklere og billigere at lave arkiveringsudtræk fra de mest anvendte databasesystemer. Samtidig får vi bedre muligheder for at samarbejde med udenlandske kolleger om udvikling af værktøjer og metoder.

Endelig har vi arbejdet på at tilpasse vores terminologi til OAIS-modellen, som vi oplever som en referenceramme, der stadigt oftere benyttes i kontakten med udenlandske kolleger. I den forbindelse har vi også besluttet at holde op med at tale om „elektroniske arki-

valier“ og i stedet bruge udtrykket „digitale arkivalier.“

I løbet af efteråret vil vi i sammenhæng med revisionen af afleveringsreglerne tilpasse reglerne for anmeldelse og godkendelse af statslige myndigheders arkivsystemer, således at vi sikrer, at der er den fornødne sammenhæng mellem regelsættene.

De nye regler forventes at træde i kraft i midten af 2010. Inden da skal de igennem en offentlig høring, således at såvel myndigheder som leverandører får en mulighed for at kommentere og påvirke det endelige indhold af reglerne, før de træder i kraft. Der er derfor tale om en ganske lang proces, men vi har fundet det nødvendigt at bruge den fornødne tid, eftersom uholdbare beslutninger potentielt set kan få ganske store konsekvenser for såvel bevaringssikkerhed som de økonomiske og tekniske ressourcer, som skal afsættes til at bevare, konvertere og tilgængeliggøre arkivalierne. ♦

Forfatteren er chefkonsulent i Rigsarkivets sektion for digital arkivering (DIARK) samt projektleder for kravrevisionsprojektet

Now Who is the Archivist?

Web 2.0 og kulturarven

Mette Henriksen,
Bente Jensen,
Charlotte S.H. Jensen og
Lars Kjær

26. marts afholdt Organisationen Danske Arkivers (ODA) formidlingsnetværk et velbesøgt seminar om kulturarvsinstitutionerne og Web 2.0 på Københavns Rådhus. Deltagerne var store og små ABM-institutioner, ministerier, styrelser fra hele Skandinavien. Virtuelt deltog kolleger fra Island, Norge og Holland via tjenesten CoveritLive.

Udgangspunktet var de seneste års webudvikling, som sætter fokus på dialog og dermed udfordrer det traditionelle formidlingsbegreb. Repræsentanter fra forskellige institutioner var inviteret til at fortælle om deres erfaringer med web 2.0.

Web 2.0 er betegnelsen for den udvikling, som siden 2005 har gjort nettet mere kommunikativt og socialt gennem brugerskabt indhold. Typiske 2.0 tjenester er f.eks. Wikipedia, billeddelingssites som Flickr, filmsites som YouTube, og de sociale netværk Facebook og Twitter. Her kan bruger og institution kommunikere og bidrage som ligeværdige vidensproducenter. Seminarets hensigt var at inspirere,

■ Ruth Selman i diskussion med norske kolleger.

Foto: Bente Jensen.

informere og diskutere 2.0-udviklingens konsekvenser for formidling, omverdensrelation og vidensproduktion.

Charlotte S.H. Jensen indledte seminaret med et rids af den digitale udvikling gennem de seneste år, set gennem bl.a. ABM-institutionernes sites og services.

Et stærkt fremhævet eksempel på brug af web2.0 i arkivsammenhænge er National Archives i Londons: Your Archives, som blev præsenteret af Ruth Selman fra NA. Denne wiki-baserede ressour-

ce blev lanceret for næsten to år siden. Her kan brugerne f.eks. supplere med oplysninger om dokumenter, oplade transskriptioner og redigere andre brugeres indlæg. Brugere indtager forskellige roller på sitet (passive, aktive, korrigerende), der peger mod en alternativ fremtid for udviklingen af søgemidler. Den skiftende relation til arkivet illustreres fint i Selmans titel: *Now Who's the Archivist?*

Herefter fulgte en session om nationale fortællinger 2.0 – på sin vis digital indsamling af erindrin-

■ Via de to tjenester Twitter og CoveritLive kunne deltagere uden for seminarrummet følge med og stille spørgsmål til oplæggene, indtil det mobile bredbånd strejkede. Foto: Naja Kløve Moltved.

ger. Ranveig Gausdal fra ABM-udvikling introducerede det norske projekt: „Digitalt fortalt – kulturminner på nett“ og Morten Stenark fra KUAS det danske „1001 fortællinger“. I Norge er brugerne og institutionerne helt fremme som leverandører, i Danmark får de en rolle som kommentatorer.

Næste session handlede om wikier som basis for byleksika og forholdet til Wikipedia. Spørgsmålet om håndtering af samspil mellem den dybe lokale viden og et mere perspektiverende overblik blev dækket af et panel, der repræsenterede WIKI Silkeborg, Helsingør Leksikon og Norsk Lokalhistorisk Wiki. Herefter fulgte et panel, som udførte en SWOT-analyse (styrker, svagheder, muligheder og trusler) af sociale teknologier set fra tre ABM-institutioner: Facebook ved Thomas Angermann, Gentofte Bibliotekerne, blogs ved Rune Clausen, Esrum Kloster og YouTu-

■ Bente Jensen, Aalborg Stadsarkiv og Mette Henriksen, Gentofte Lokalhistoriske Arkiv optrådte som „djævelens advokater“ og stillede kritiske spørgsmål til brug af Web 2.0: Hvad nu hvis brugerne ikke vil være med? Hvis de saboterer? retter tilbuddene i en forkert retning? Hvis arkivet taber ansigt? Foto: Lars Kjær.

be ved Lars Kjær, Køge Byhistoriske Arkiv. Seminaret sluttede med en intro til Second Life som eksempel på virtuelle verdners muligheder i kulturarvsammenhæng.

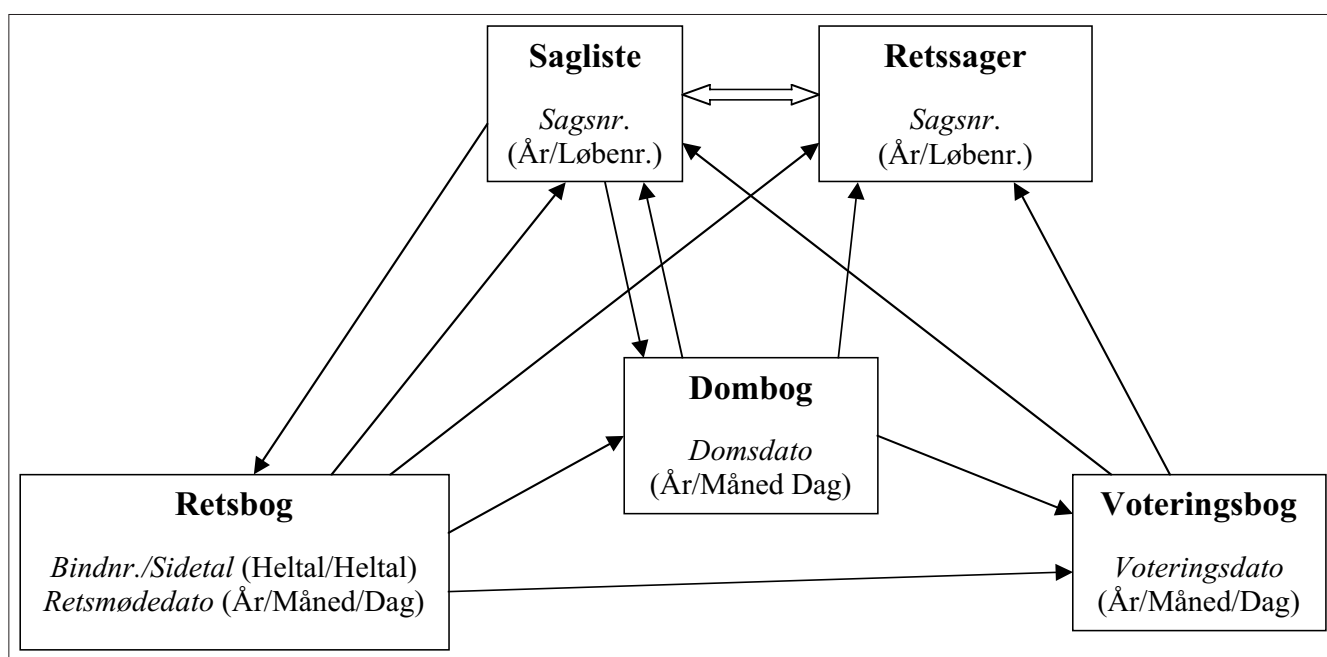
Dagens store spørgsmål var, om

det er værd at give afkald på perfektion, kontrol og kontekstualisering samt udfordre institutionernes ekspertrolle og autoritet for at indgå i disse medier. Oplægsholdernes gennemgående konklusion var et „ja“. Groft sagt er trenden, at den traditionelle website taber værdi. I dag sammensætter webbrugere selv deres informationer. Og er arkivet ikke, hvor brugerne er, taber vi kommunikationsplatforme, synlighed og brugerkontakter.

På bloggen arkivformidling.wordpress.com findes links til video, fotos og slides fra seminaret, samt podcasts i fuld længde af flere oplæg fra seminaret. ◆

Mette Henriksen er leder af Gentofte Lokalhistoriske Arkiv; Charlotte S.H. Jensen er webredaktør og kommunikationsmedarbejder ved Nationalmuseet; Bente Jensen er arkivar ved Aalborg Stadsarkiv; Lars Kjær er arkivar ved Køge Byhistoriske Arkiv.

Netværksregistrering i Daisy

Statens Arkivers database *Daisy* (Dansk ArkivalieInformationsSystem) blev taget i brug for snart 10 år siden. Beskrivelsesmetoden tager udgangspunkt i arkivalierne, der inddeles i arkivserier (heuristiske enheder), som knyttes op til de forskellige arkivskabere, der har anvendt dem gennem tiden. Heuristiske enheder kan være alt lige fra variasamlinger, dvs. rodebunker, hvor dateringen er anslået, til lange velbeskrevne sagsrækker, der er henlagt efter en nøje fastlagt

struktur. Til alle heuristiske enheder er der registreret fysiske magasinenheder, der er påført en ny etiket med en stregkode, der kan pladsregistreres i databasen.

I begyndelsen blev magasinenhederne registreret ved hjælp af et Rækkefølge-identifikator-format (RIF), der gjorde det muligt at beskrive indholdet i intervaller og samtidig rummede oplysning om arkiveringsrækkefølgen i den heuristiske enhed. RIF'en var opbygget af Del-identifikator-formater (DIF'er),

ét for hvert led i arkiveringsrækkefølgen: År – Måned – Dag osv. En DIF kunne kun indeholde en bestemt informationstype: tekst, tal, litra, romertal osv.

Det var tanken, at DIF'erne med tiden skulle anvendes som søgebokse, hvor brugeren enten kunne afgrænse en delmængde af den konkrete heuristiske enhed (f.eks. „År: 1919“, „Løbenr. 152“) eller søge på tværs af de heuristiske enheder (f.eks. „Værløse“).

Man havde også en idé om, at

Kasper Bach Nielsen

DIF'erne kunne anvendes til at lave adresseringsnetværk mellem de heuristiske enheder, hvis man genanvendte de DIF'er, der var identiske: Brevår, journalløbenummer osv. Medarbejderne blev instrueret om at være meget omhyggelige med at anvende disse betegnelser i RIF'erne. Endnu var disse tanker dog kun på et foreløbigt, teoretisk plan, og teknikken til at føre dem ud i livet var ikke udviklet.

Først i 2006 blev det muligt at registrere det, der i daglig tale hurtigt blev kaldt „netværksregistrering“. Man havde indset, at RIF'en ikke kunne anvendes til præcis information om arkiveringsrækkefølgen eller *fremfindingsrækkefølgen*, som det nu blev kaldt. Hvis der var flere parallelle rækkefølger, måtte de beskrives med hver deres *Fremfindings-identifikator-format* (FIF), f.eks. brevdato og brevnummer. RIF'en blev i stedet omdefinert til et *Registrerings-identifikator-format*, hvis eneste funktion var at sikre en entydig identifikation og afgrænsning af magasinenhederne.

Selve adresseringsnetværket skulle konstrueres ved hjælp af *Heuristiske Identifikator-formater* (HIF'er). En HIF er en samlet betegnelse for alle de heuristiske oplysninger, der fremgår af arkivalierne, hvad enten det er *indgangs-identifikatorer* (ofte identiske med FIF'erne), der fortæller, at arkivaliet tilhører den pågældende heuristiske enhed (f.eks. journalnummer) eller *udgangsidentifikatorer*, der fungerer som henvisninger til andre arkivalier. Netværket forbin-

des ved at beskrive HIF'erne i den heuristiske enhed og herunder genanvende identiske DIF'er, der anvendes i HIF'er hos andre heuristiske enheder. Derved er der skabt et fleksibelt system, der kan beskrive henvisninger af enhver art. Henvisningerne kan være hele eller delvise, de kan gå den ene vej eller begge veje.

På forrige side ser vi et tænkt eksempel på et netværk hos en domsmyndighed:

Sagliste og Retssager deler Sagsnr., der således fungerer som både ind- og udgang hos de to HE'er: De står og peger på hinanden. Opslaget i Saglisten er et koncentrat af sagen henlagt på samme nummer.

Retssagerne henviser ikke til andre heuristiske enheder. Hvis man kigger sagerne igennem, vil der givetvis kunne findes flere HIF'er, men de vil næppe være anvendt systematisk, og det er generelt ikke nogen god idé at lave henvisninger fra sagsrækker, da de er svære at anvende som søgemidler i praksis. Sagsrækken er som regel „endestationen“ i netværket. Det er det, folk leder efter.

Saglisten henviser til Dombogen ved angivelse af Domsdato, der altså optræder som udgangsidentifikator hos Saglisten og indgangsidentifikator hos Dombogen. Tilsvarende henviser Saglisten til Retsbogen enten ved hjælp af Bindnr./Sidetal eller Retsmødedato, mens Retsbogen henviser til Dombogen, og både Retsbog og Dombog henviser til Voteringsbo-

gen. I sidstnævnte tilfælde fremgår HIF'en „Voteringsdato“ ikke direkte af protokollerne, men det kan ses af sammenhængen, at der blev voteret den pågældende dag, f.eks. med udsagnet „Sagen optoges til doms...“. Identifikatoren „Dato“ går således igen hos alle protokolrækker, men det er ikke den samme type dato, der er tale om, og henvisningerne går derfor kun den ene vej. Hvis det rent faktisk var den samme dato, ville de alle henviser til hinanden og oplysningen til brugeren ville være: Du kan finde datoen dér. Samtlige protokolrækker oplyser om sagens nummer og henviser altså både til Sagliste og Retssager.

Netværksregistrering er med andre ord en systematisk metode til at beskrive de arbejdsgange, som arkivfolk foretager i det daglige, måske uden at tænke nærmere over det. Når HIF'erne inden årets udgang bliver vist på internetversionen af Daisy, bliver det muligt for publikum at klikke sig rundt imellem de arkivserier, der henviser til hinanden og få oplysning om, hvordan de præcis finder frem til det, de skal bruge. I sidste ende handler det om at skabe større klarhed ved at definere et formål med arkivalierne: Hvad hører til hvad? Hvad peger på hvad, og ikke mindst: Hvilket format har henvisningen: Hvordan ser den ud? ♦

Kasper Bach Nielsen er projektleder ved Rigsarkivets Bygge- og Flyttesekretariat.

Fremtiden tro

Da jeg her skriver min sidste artikel til denne spalte, kunne jeg føle mig fristet til at lade blikket glide tilbage. Det vil jeg kun gøre for en enkelt bemærkning eller to. Men ellers vil jeg blot sige tak og bringe de nordiske arkiver mine bedste ønsker for fremtiden.

En heldig tid

Det er gået ufattelig meget fremad bare i den tid, jeg har levet. Med mindre afbrydelser er velstanden steget stærkt i de mere end seks årtier, der er gået siden 2. verdenskrig. Mest vel i Vesten, i vores egen del af verden cementeret af, hvad der nu hedder Den Europæiske Union. Men gennem de seneste decennier lykkeligvis også i de store asiatiske samfund. Udviklinger i kommunikation og transport har bundet regioner og lande tættere sammen, i et mønster, som nogle kalder globalisering. Finanskrisen, som det endnu eufemistisk hedder, sætter en cæsur, men vil i sig selv ikke standse tendensen til, at udviklingen mod større velstand tager fart igen.

Arkiverne har derfor haft gunstige økonomiske betingelser gennem hele den periode, hvor jeg har været med. Flere, større og smukkere skibe har kunnet sættes i søen, end vores forgængere kunne fornøje sig ved. Over det meste af verden har samlingerne kunnet ekspandere. Nyere og bedre byg-

ninger er blevet stillet til rådighed for mere betryggende magasinering. Og digitaliseringen er i stort og småt blevet udnyttet til gavn for publikum. Selv om intet bør slå skår i glæden, vil man med rette spørge, når resultaterne kan vurderes på afstand, om vi har lagt kræfter nok i, da det gjaldt om at udnytte vores store muligheder. Jeg kunne gerne foregribe et svar, men afstår. Eller om vi satte perspektiver, der rakte vidt nok.

Heller ikke skal jeg driste mig til at forudsige fremtidens udfordringer. Arkiverne vil uden tvivl stå over for muligheder og problemer, som unddrager sig min fantasi. Blot har jeg lyst til at hidsætte kortfattede bemærkninger om tre temaer, som har fængslet mig, nemlig digital bevaring, kulturelle restitutioner og – ja hvorfor ikke – arkivernes *raison d'être*.

Digital bevaring

For mig tegner det sig sådan, at digital bevaring har revolutioneret arkivvirksomheden dybere, end noget andet nogensinde tidligere har gjort. Materialerne er skiftet fra sten og ler til pergament og siden papir. Farvestoffer har afløst indhugninger eller graveringer. Men aldrig før har de fysiske medier været så let forgængelige som i den digitale verden. Og aldrig før har vi oplevet, at den iagttagelige repræsentation er adskilt fra det medi-

Johan Peter Noack

um, meddelelserne er nedfældet i. Til eksempel blot med det resultat, at begrebet original ikke længere giver direkte mening.

Som arkivfænomen har denne udvikling kun stået på i henved 40 år. Selv folk, der har kunnet følge hele forløbet, bør ikke være holdt op med at undre sig. Fremragende eksperter har fundet ud af, hvordan man kan bevare digitalt. Metoderne er ført ud i livet, og vi kan se, at det virker. Selv om der sker omannelser til ulæselige formater, kan der finde en omskabelse sted, der gør, at vi alligevel kan forstå et således bevaret dokument, når vi får det på skærmen. Det er guddommeligt fængslende, men ikke så helt let at fatte. Det er derfor hel-

ler ikke svært at forstå, at der her og der kan blive ytret mistillid til, om bevaringen faktisk lykkes, navnlig i det helt lange perspektiv.

Nu og i fremtiden er det en arkivpolitisk opgave at forklare, hvorfor samfundet kan forlade sig på metoderne til digital bevaring. De øverste arkivchefer må gå i spidsen, selv om de ikke personligt forstår den mere tekniske side af sagen. De bliver mere eksponeret, fordi sårbarheden i tilfælde af økonomiske nedskæringer er stærkt øget. Det betyder, at de skal kunne overbevise om, at denne del af bevillingerne ikke må falde til under et vist niveau. Og skal galt være, indebærer det, at de må prioritere digital bevaring på bekostning af arkivindsatser, der lettere tåler forringelser eller udsættelser, selvom det kan forekomme upopulært. Denne opgaves politiske ømfindtlighed vil tiltage i fremtiden.

Det virkelig pant på troværdigheden vil naturligvis være bestemt af, hvilken teknologisk ekspertise arkiverne råder over. Der skal vedvarende skaffes penge nok til, at højt kvalificerede medarbejdere på det digitale område kan aflønnes og få det udstyr til rådighed, som er nødvendigt. Dertil hører ikke blot teknikere, der kan få de givne metoder til at virke, men også udviklere, der kan skabe tidssvarende løsninger i en teknologi, som hele tiden vil forny sig. Hvordan en så-

dan stab af eksperter skal dimensioneres, kan variere. På udviklingsiden kan det komme til at afhænge af, hvor tæt, forpligtende og pålideligt internationale samarbejder og projekter kan organiseres. For nogle nationalarkiver vil smertegrænsen være nået, hvis miljøerne bliver for små til at importere og tilpasse. For andre gælder, at de skal være store og tiltrækkende nok til at præstere adækvat udvikling i fornyet teknologi.

Er man først sprunget på vognen, vil man altid skulle gøre bevægelsen med. Det er en forståelig vrangforestilling, at har man først anvist en løsning på den digitale bevarings problem, er den hellige grav velforvaret. Men en vrangforestilling er det. En engang for alle fastlagt løsning findes næppe bare i princippet. Arkiverne vil ubrydeligt være bundet til teknologisk udvikling. Og forpligtet til at investere i det personale og det materiel, som følger deraf.

Kulturelle restitutioner

Tidligere periferier i gamle imperier har for længst løftet hovedet. Nye som gamle stater forlanger de kulturelle skatte tilbage, som vesteuropæerne tog fra dem i kolonitiden. Kendtest er Parthenon-frisen, som grækerne vil have genopsat på Akropolis. I sig selv siger det meget, at englænderne stædigt kalder den for The Elgin Marbles. Men i virkeligheden drejer det sig om mange andre skatte, som forstokkede museumsfolk i Vesteuropa ikke vil give slip på. Unesco-konventioner bliver vedtaget, men indtil videre synes det at have nyttet meget lidt. Modargumenter skorter det ikke på, men helt ærlig, der bliver snakket udenom.

Når det ligger så tungt med restitutioner, skyldes det, at den ene europæiske stat ikke har ret meget at lade den anden høre. Går vi langt nok tilbage, har vi stort set alle sammen plyndret hos hinanden. Nu holder vi så hånden over muse-

umsfolk og andre samlere, som tager det meget personligt, hvis deres institutioner skal aflevere ting. I det danske kulturværdiudvalg behøver det blot antydes, at også vi har røvet fine samlinger.

Hvad har så restitutioner med arkiver at gøre? Jo, slet ikke så lidt. Faktisk er arkiver noget bedre end museer, måske fordi vi er vant til, at der skal foretages dokumentudvekslinger, når grænser mellem stater ændres. Selv da har det holdt hårdt, også i dansk arkivpolitik. Men siden den voldsomme borgerkrig om tilbagelevering af islandske håndskrifter fra midten af forrige århundrede har vi i Danmark bredt armene ud. Det var, hvad min forgænger gjorde, da han forhandlede den endelige arkivalske bodeling på plads med Norge, som blev godkendt i 1991. Og selv har jeg taget – og måttet tage – konsekvensen af hans linie, efterhånden som det kom på tale at nå forståelse med Island, Færøerne og det tidligere danske Vestindien.

Vi taler ikke om ret, og slet ikke folkeret, men helt enkelt om fornuften i at vise et begrænset storsind. Arkivledere skal ikke blot være samlingsforvaltere. De bør ikke lade sig trække ned på det museale plan, hvor der mest appelleres til rørelse og røgelse. De er politiske chefer for institutioner, der vel er nationale, men alligevel indgår i en fælles global civilisation.

Arkivernes *raison d'être*

Skatte er et ord, som er ladet med positive følelser. Også for mig er arkivernes samlinger en kostelig skat, som det gælder om at passe godt på. Kulturarv lyder et andet honnørsord. Kultur er godt, arv endnu bedre. Til begrebet arv er knyttet en konkret folkelig fornemmelse, som er god at udnytte, når man skal legitimere noget. Fædrene arv, patrimoine. Kostbarheder, man får. Herligheder, man skylder at lade gå videre. „Vil selv du fatte dit væsens rod“, skrev en dansk digter, „skøn på de skatte, de efterlod“. Så får man det ikke federe. Tyk sovs af romantiseret historie. Folkelig livret. Oplevelsesøkonomi. Gerne for mig, men er det bare det, vi vil?

Nej, vi vil især traditionskritik. Vi vil opgør. Vi vil kritisk rationalisme. Modernitet. Oplysning. Ny viden. Udvikling. Fremskridt. Demokrati. Eller hvad vi nu vælger at kalde det. Vi vil have frihed, debat og dialog. På argumenter, om vi må bede. Anerkender vi først a priori helligdomme i den offentlige sfære, lukker nogen munden på os, til syvende og sidst for at vi skal bøje os for andres privilegier eller andres magt. Det kommer vi selvfølgelig alle til, til en vis grad, men de skal ikke tage erkendelsen fra os, eller muligheden for at ændre tingene.

Debatten står om, hvad vores

samfund skal udvikle sig til, hvilken fremtid vi vil have. Den bliver absurd uden begreb om, hvilken historie vi har, fordi vi slet og ret er vores historie. Det gør selve den historiske beskrivelse til det yderste kontroversiel. Derfor spiller helt selvfølgelig historiske argumenter en rolle i vores demokratiske debat.

Diskussion på argumenter kræver dokumentation. Selve ideen om en virkelighed, vi deler med hinanden, forudsætter, at den ene påstand ikke kan være lige så god som den anden. Deraf behovet. Arkiverne er reservoirer af autentisk dokumentation, som borgerne har for hånden, når de får brug for den. Vores samlinger af arkivalier har enorme potentialer for autentisk dokumentation. Det er dette potentiale, der bevirker, at arkiverne er væsentlige institutioner i den frie demokratiske civilisation, som er dannet siden renæssancen.

Vi er mere end skatte og kulturarv. Det er vi selvfølgelig også. Det kan godt være, vi rummer oplevelsesøkonomiske muligheder. Men først og sidst, vi tager vare på et civilisatorisk potentiale. Fremtiden tro bevarer og formidler vi autentisk dokumentation til en virkelig historie. ♦

Post Danmark

flytter Rigsarkivet

August Eriksen

■ På billedet ses fra venstre: forretningschef Morten Anker Nielsen og chefkonsulent Torben Braband (fra Post Danmark) samt økonomichef Klaus Kulmbach og arkivchef August Eriksen (fra Statens Arkiver). Foto: Stefan Kai Nielsen, Ekko Pressefoto.

Den 1. juli overtog Rigsarkivet de nye magasiner på Kalvebod Brygge. Og nu forestår flytning af op mod 200.000 hyldemeter arkivalier fra lejede fjernmagasiner med videre til de nye betryggende opbevaringsforhold.

Løsning af denne meget store logistikopgave blev i oktober 2008 sat i EU-udbud. Lige før jul var prækvalifikationen gennemført og fem store flyttefirmaer udvalgt til at afgive tilbud. Udbudsmaterialet blev udsendt den 28. januar 2009, og den 8. april var der indkommet fem tilbud.

Blandt de fem tilbudsgivere faldt valget på Post Danmark, der kunne levere det bedste tilbud. Tirsdag den 9. juni fandt kontrakt-

■ Ved underskrivelsen af kontrakten mellem Statens Arkiver og Post Danmark. Arkivchef August Eriksen rækker pennen til chefkonsulent Torben Braband, Post Danmark. Foto: Stefan Kai Nielsen, Ekko Pressefoto.

underskrivelsen sted ved en ceremoni i Rigsarkivet.

For Rigsarkivet har det spillet en væsentlig rolle, at sikkerheden er i orden. Ved de store flytninger i midten af dette årti af russiske arkiver i Sankt Petersborg valgte man at sætte militæret ind. Så vidt kan man næppe gå i Danmark, men der findes jo også andre løsninger. Post Danmarks tilbud blev vurderet til at være velgennemtænkt og dokumenteret. Tilbuddet havde fokus på sikkerhed og skånsom håndtering af arkivalierne, på logistik og lean og på sporbarhed af hvert eneste arkivenhed under flytteprocessen ved udnyttelse af arkivenhedernes strekkoder til track- and tracing.

For Post Danmark er der tale om den største enkeltstående logistikopgave i Post Danmarks historie – og opgaven har derfor fordret en høj grad af nytænkning og produktudvikling.

Flytningen planlægges påbegyndt 1. oktober og forventes at være afsluttet 17 måneder senere. ♦

Forfatteren er arkivchef Statens Arkiver, Bygge- og Flyttesekretariatet.

Danskene viser vei

i bevarings- og kassasjonsarbeidet

Jan Engen

I det norske Arkivverket har vi som mål å holde et årlig etatsseminar for alle som arbeider med bevaring og kassasjon. I år tok Statsarkivet i Stavanger initiativ til å legge seminaret til København. En av dagene tilbrakte vi i Rigsarkivet, her var målet å lære mest mulig av hvordan våre danske kolleger arbeider med bevaring, kassasjon og tilgjengeliggjøring av elektroniske arkiver. Vi retter en stor takk til Mette Hall-Andersen og Inger Jensen som var våre foredragsholdere og diskusjonspartnere på dagen, og til Asger Svane-Knutsen for fortreffelig omvisning på ettermiddagen.

De andre dagene la vi nordmenn frem stoff til diskusjon og informasjon for hverandre. Hovedvekten var fortsatt på arbeidet med elektroniske arkiver, men vi tok også opp løpende arbeid uavhengig av medium.

Det som nok imponerte de norske deltagerne mest var danskernes planmessighet. Danskenes storsatsing på bevarings- og kassasjonsvurdering av offentlige arkiver er kjent. I 1997 ble det etter avtale med Kulturdepartementet satt i gang et arbeid med en 10-årsplan, hvor målsetningen var å gjennomføre en fullstendig bevarings- og

■ Asger Svane-Knutsen tok med de norske besøkere på en omvisning i det danske Riksarkivet. Her viser han fram et brev fra Tordenskjold til sin sjef. Foto: Jan Engen.

kassasjonsvurdering av alle statlige arkiver i løpet av perioden. Målet ble nådd med glans, og erfaringene med denne arbeidsformen var så gode at en ny 5 årsplan for ble utarbeidet for 2006–2010.

Den første perioden i 10-årsplanen gikk med til å utarbeide generelle prosedyrer og veiledende kassasjonsprosenter. Deretter ble arkivdanningen i den offentlige kartlagt sektor for sektor, og bevarings- og kassasjonsbestemmelser utarbeidet. Arbeidet har vært organisert i prosjekter og vært prosess- og sjekklisterbasert for å sikre en gjen-

nomgående kvalitet på arbeidet. I inneværende avtaleperiode er arbeidet med bevaring og kassasjon organisert i to prosjekter som har delt forvaltningen mellom seg for oppfølging og revisjon av vedtakene fra den første avtaleperioden. I alt arbeider for tiden 15 personer i de to prosjektene.

Danskene arbeider dels med overgripende sektorprosjekter hvor både papir og elektronisk materiale vurderes samlet, dels med bk-vurdering av fagsystemer og registre etter at de er innmeldt av forvaltningen. Innmeldingsordningen

■ Nordmenn og dansker hadde givende diskusjoner om bevaring og kassasjon på seminaret.

Foto: Jan Engen.

fungerer i likhet med den norske ikke særlig godt, og det er derfor behov for mer omfattende kartleggingsundersøkelser.

Når et system blir innmeldt, blir det omgående bk-vurdert, og systemeier får raskt et svar på om systemet som helhet betraktes som bevaringsverdig eller ikke. Først når det blir snakk om avlevering går man i detaljer om hvilke tabeller som skal leveres. Denne totrinns modellen er valgt fordi det kan skje mye med systemet fra den tiden bevaringsvedtaket ble fattet og til avleveringen skal produseres. Det er imidlertid gunstig at arkivskaper tidlig får melding om at et system er bevaringsverdig eller ikke. Når selve avleveringsbestemmelsene skal formuleres, velges alltid hele tabeller, ikke felt i tabellene, slik vi av og til gjør i Norge.

En avleveringssak settes i gang ca. 2 år før avleveringen er planlagt.

Avleveringssaken innledes med et møte med arkivskaper eller systemeier, hvor det mer konkrete uttrekket planlegges. Når det gjelder IT-arkiver, er det også i Danmark vanskelig å få inn arkivene, derfor er det bestemt at avleveringssaker skal være avsluttet innen 3 år etter at en avleveringsavtale er inngått. Nødvendige purreprosedyrer er en del av opplegget.

Statens Arkiver bruker i praksis tre kriterier i vurdering av fagsystemer og registre, gjenbruksverdien, representativiteten og singulariteten, som handler om redundans og innebærer en analyse av hvordan data flyter mellom institusjoner. Det er, i motsetning til papirarkivene, ikke formulert noen mengdemål for hvor mye man skal bevare av elektroniske arkiver. Man bevare de aller fleste saks- og dokumenthåndteringssystemene (anslagsvis 90% av systemene), mens

man kasserer de fleste fagsystemer og registre (anslagsvis 20% bevarer).

Et av de viktigste argumentene for å bevare arkiver, er at de skal kunne brukes i fremtiden.

Med de elektroniske arkivene inntog har dette blitt et adskillelig mer problematisk tema enn det har vært for papirarkiver. Standardiseringen av formater har lagt forholdene til rette for teknologiavhengig tilgang. Men særlig brukervennlig kan man ikke si det er når en forsker ber om arkivalier, og får seg forelagt en haug med CDer med såkalt „flate filer“ han eller hun skal lete seg gjennom. Det er derfor viktig at man allerede under bevarings- og kassasjonsvurdering skjeler til området tilgjengeliggjøring og formidling.

For undertegnede var derfor presentasjonen av SOFIA det som gledet mest. Med dette program-

Digital-arkivet

– med fokus på brukeren

met har danskene fått på plass et verktøy som gir brukere uten inngående datateknisk kompetanse muligheten til å hente fram elektroniske arkiver og søk etter informasjon på en enkel, fleksibel og effektiv måte.

I systemet ligger både administrativ beskrivelse av arkivene, og teknisk spesifikasjoner av datasystemene på et overordnet og oversiktlig nivå. Brukervennlige funksjoner av typen „pek og dra“ gjør det enkelt å velge de parametre og tabeller man vil søke i.

Besøket varte i tre dager, og rammene rundt det var de aller beste. Deltakerne fikk god tid til å bli bedre kjent med hverandre ved felles måltider, og debatten i de faglige sammenhengene hadde en god tone. Den påfølgende evalueringen viste at seminaret ble oppfattet som vellykket, informativt og kontaktskapende. København kunne som vanlig by på et pulserende storbyliv, og Statens Arkivers lokaler framkalte bilder og følelser av en svunnet storhetstid på en fortreffelig måte. ♦

Forfatteren er rådgiver i Seksjon for bevaring og kassasjon (BK-seksjonen) i det norske Riksarkivet.

Tilbudet av sosiale medier på internett har vokst formidabelt de siste årene. Nordmenn har vist seg svært villige til å logge seg på både Facebook og Twitter, samtidig som de gjerne deltar i nettdebatter, bidrar i avisenes kommentarfelt, blogger og chatter. I lys av dette kan Digitalarkivet virke gammeldags som kun tilbyr debattfora som sosialt medium. Skal Digitalarkivet få seg venner på Facebook og „twitre“ litt hver dag? Eller skal vi heller se på brukerstyrte løsninger for nettstedet?

Bakgrunn

Digitalarkivet, <http://digitalarkivet.no>, er det norske Arkivverkets nettsted for tilgjengeliggjøring av digitalisert materiale. Nettstedet har eksistert siden januar 1998. Her finner en blant annet tastede databaser av nasjonale folketellinger fra 1801–1900, skannede kirkebøker og eiendomsdokumenter, i tillegg til skannede trykte kilder og lesesalshjelpemiddel og rene kildeavskrifter. Nettstedet er åpent for alle, helt gratis, og uten pålogging. Siden oppstarten i 1998 har bruksfrekvensen steget kraftig:

- fra 400 til ca 10 000 daglige brukere

- fra 8,8 til 181 millioner årlige sidelastinger¹
- årlig vekst i trafikken på 25–30% (siden 2005)

I høst starter arbeidet med å utvikle ny programvare for Digitalarkivet. Det åpner for nytenkning og revurdering av tjenester – hva tar vi med oss, hvilke nye løsninger trenger vi? I den sammenheng var det naturlig å gjennomføre en spørreundersøkelse. Det ville være utenkelig å skulle gå i gang med en nyutvikling av nettsider og tjenester for Digitalarkivet, uten å ta brukerne med på høring. En endring i Digitalarkivet bør være til forbedring for brukeren. Vi må danne oss et bilde over bruk og behov. Den nettbaserte spørreundersøkelsen lå ute tre uker i vår. Det var kun tenkt for de som leser og forstår norsk². I undersøkelsen ønsket vi å se hvem brukeren var, hvilke tjenester de brukte og hva slags framfinningsmetoder de benyttet til våre hovedtjenester. Ikke minst ønsket vi deres vurderinger av alle tjenestene.

Spørreundersøkelsen – resultater og vurderinger

Responsen på undersøkelsen var overveldende³. Vi fikk inn over

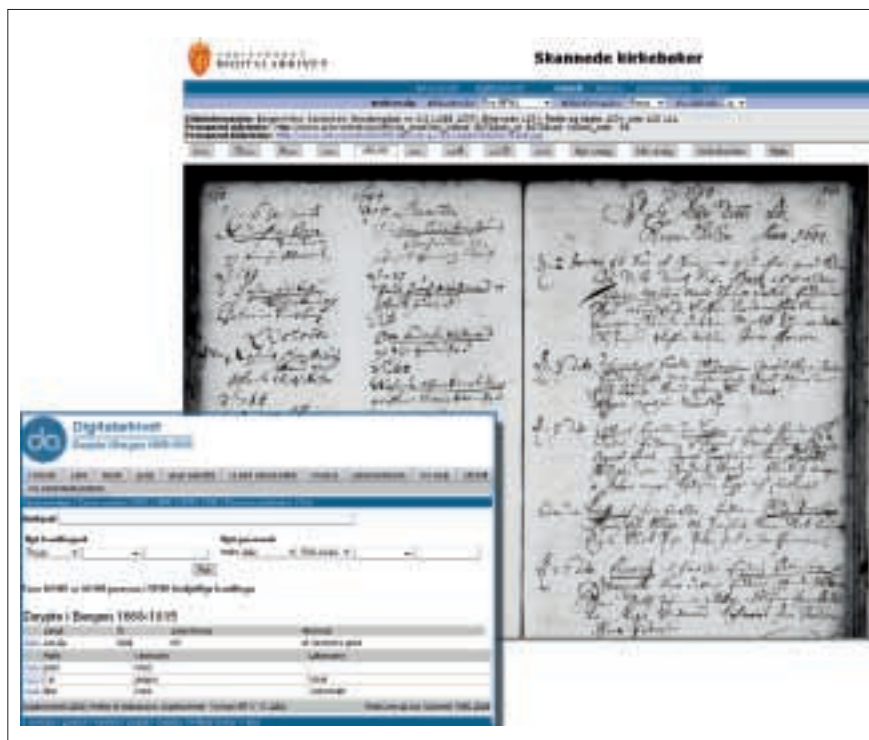
Anette Skogseth Clausen

1800 svar i løpet av tre små uker. Det er et høyt tall, særlig tatt i betraktning at vi har et snitt på ti tusen brukere (inkludert ikke-norsk-talende)

Brukeren

Den geografiske spredningen for undersøkelsen var god, til tross for at det er varierende grad av kilde-materiale tilgjengelig for de ulike landsdelene. Fylkesoversikten for undersøkelsen gjenspeilte befolkningsstatistikken. De nordlige fylkene var eneste unntak. Her var det noe lav oppslutning. Dette kan kanskje skyldes at en lignende tjeneste i Tromsø, Registreringssentralen for historiske data, har fått et godt fotfeste. Dette nettstedet har også tradisjon for å ha god dekning av historisk befolkningsinformasjon for Nord-Norge.

Aldersmessig er det lett å se hvilke grupper som har størst interesse for Digitalarkivets tjenester: 61% var mellom 46–67 år, mens kun 3% var mellom 18–30. Dette var som forventet, men synliggjør en utfordring: Digitalarkivet må gjøre seg mer attraktiv for de yngre brukerne. Vi vet at brukere under 30 finner veien til nettstedet sporadisk, gjerne i skolesammenheng.

■ To eksempler fra digitaliserte kilder i Digitalarkivet, en tastet kirkebok lagt ut som søkbar database, og samme kirkebok i skannet utgave.

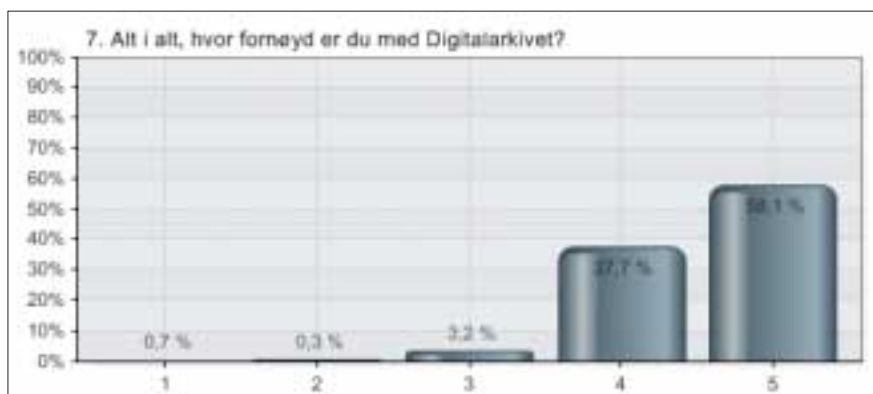
Disse ble ikke fanget opp av undersøkelsen i den korte perioden den lå ute. Likevel, Digitalarkivet må bli synligere i skolen, på alle nivåer, slik at en tidlig lærer seg å finne fram til all informasjonen som ligger fritt tilgjengelig. Her må vi se på både struktur av nettstedet og hjelperessurser som tilbys.

Brukerne som allerede har funnet veien til Digitalarkivet, er trofaste, hyppige brukere som tilbringer mye tid når de først er inne. I undersøkelsen var det 48% som var innom Digitalarkivet minst en gang om dagen, mens 43% var innom ukentlig. Nesten halvparten av brukerne er innom Digitalarkivet like ofte som andre besøker nettavisen! Noe av årsaken til de hyppige besøkene skyldes nok debattforaene hvor det stadig skjer noe nytt, her er det mange som jevnlig må innom for å følge med i debattene.

Brukerne tar seg også tid når de er innom. Kun 6% var innom i 1–5 minutter sist gang de besøkte nettstedet, mens 38% tilbrakte over en time. Vi har tydeligvis lett for å holde på de faste brukerne når de først klikker seg inn. Undersøkelsen fanger selvsagt ikke opp dem som forsvinner med en gang. Vi må derfor sørge for at disse får en rask forståelse av nettstedet og ser hvor de skal lese/klikke for å finne mer informasjon.

Bruk og vurdering

Tjenesten med de skannede kirkebøkene er den mest populære både med hensyn til bruken og vurderingen av tjenesten (52% ga toppkarakter og 35% ga nestebeste). De skannede kirkebøkene dekker så godt som alle mikrofilmede kirkebøker og nesten alle kan finne noe av den informasjonen de trenger i disse protokollene. Det er veldig

positivt at tjenesten er så verdsatt. Håndskriften kunne lett ha vært et hinder for mange, men der har brukerne funnet sine egne løsninger blant annet gjennom debattforaene.

Søking i databasene i Digitalarkivet kommer på en god andreplass i bruken av tjenestene. Vurderingen er litt mer varierende, men det er likevel 29% som gir beste og 41% som gir nest beste karakter. Det er i det hele tatt vanskelig å finne de veldig negative brukerne. To personer av 1811, syns at tjenesten med de skannede kirkebøkene er svært dårlig, og likeledes syns fire stykker at databasesøkingen i Digitalarkivet er svært dårlig. Her hadde vi nok forventet mye større bruk av skalaen fra 1–6, for vi er klar over at mye kunne vært bedre.

Når vi så ber om en totalvurdering av Digitalarkivet, blir vi svært overveldet: 58% er svært fornøyd og 38% er fornøyd i følge undersøkelsen. Under 1% var svært misfornøyd. 3% svarte der vi nok hadde forventet å finne større prosentandeler, nemlig "Verken fornøyd eller misfornøyd".

Alternativer	Prosent	Verdi
1 Svært misfornøyd	0,7%	13
2 Misfornøyd	0,3%	6
3 Verken fornøyd eller misfornøyd	3,2%	58
4 Fornøyd	37,7%	689
5 Svært fornøyd	58,1%	1062
Total		1828

Satsingsområder

Det er veldig kjekt med positive resultater av denne typen, men det betyr ikke at vi skal ta det med ro. Vi må i stedet lete etter satsingsområdene og forbedringspotensialene. Noen av områdene har blitt drøftet underveis. Debattforaene er et av områdene vi bør satse på.

Debattforaene startet i 1999 med bare ett forum. Brukerne kunne stille spørsmål til Digitalarkivet, i stedet for å sende e-post. Den store e-postmengden minsket, samtidig som brukerne fikk raskere svar. Ved å svare på ett spørsmål kunne vi hjelpe mange på en gang. Brukerne begynte å kommunisere seg imellom i forumet, og snart var Brukarforumet etablert.

I dag har Digitalarkivet fem debattfora:

- Arkivforumet – brukerne får svar på arkivfaglige spørsmål, spørsmål om/til Digitalarkivet, og de kan be om enkle arkivoppslag fra Statsarkivet i Bergen.
- Brukarforumet – brukerne diskuterer seg imellom om det meste innenfor områdene historie, kilder, slektsforskning
- To fora for skannede kirkebøker og tinglysingsdokumenter – for spørsmål, ris og ros til disse tjenestene
- Forum for kjelderegistrering – for spørsmål og problemstillinger om dataregistrering av kilder

Det er stor trafikk i disse debattene:

- årlig tilvekst på drøye 10.000 temaer, totalt er over 71.000 temaer opprettet siden 1999
- over 50.000 innlegg siden 1. januar i år, totalt er nær 600.000 innlegg forfattet siden 1999
- temaene er lest over 1 million ganger siden 1. januar i år

I brukerundersøkelsen tilbrakte 14% av brukerne mest tid i debattforaene. Mens 41% plasserte debattene på tredje plass i tidsbruk, etter skannede kirkebøker og databaser.

(fortsettes side 141)

Nordisk Arkivstatistik 2008

I Bestanden

Samlingernes omfang per 31. december

Institution

Papirarkivalier per 31. december
(Antal hylde meter)

Elektroniske arkiver

	2007	2008	Leveranser 2007	Antal Mb 2007	Leveranser 2008	Antal Mb 2008
Danmark (totalt SA)	388.843	398.615				
Riksarkivet	182.070	187.680	309	2.655.232	402	1.043.456
LA København	48.978	48.978				
LA Odense	18.210	18.429				
LA Viborg	66.313	69.541				
LA Aabenraa	18.896	19.034				
Erhvervsarkivet	54.376	54.953				
Dansk Data Arkiv						
StA København	37.899	37.962	16	34.900	10	10.000
Færøylene						
Føroya Landskjalasavn	4.131	4				
Grønland						
Nationalmuseum og arkiv	2.889	3.148				
Finland (Arkiverket totalt)	166.105	171.813			0	0
Riksarkivet*	47.860	103.868				
LA Joensuu	8.426	8.336				
LA Jyväskylä	5.566	5.653				
LA S:t Michel	10.791	11.159				
LA Tavastehus	9.485	9.581				
LA Uleåborg	10.280	10.442				
LA Vasa	7.566	7.739				
LA Åbo	15.175	15.035				
Krigsarkivet	43.158					
Utrikesförvaltningens arkiv	9.380	9.425				
Statsrådets arkiv	7.798					
Åland						
Ålands landskapsarkiv	3.690					
Island (totalt)	43.300	43.800			0	0
Nationalarkivet	35.200	35.500			0	0
StA Reykjavik	8.100	8.300			0	0
Norge (totalt)	214.531	216.325				65.000.000
Riksarkivet	118.300	121.356				65.000.000
SA Bergen	15.000	14.706				
SA Hamar	9.750	10.100				
SA Kongsberg	11.661	12.070				
SA Kristiansand	12.970	13.216				
SA Oslo	0	**				
SA Stavanger	9.129	13.000				
SA Tromsø	9.676	9.416				
SA Trondheim	28.045	22.461				
Samisk arkiv	385	384				
Sverige (totalt)	667.261	702.364	33	65.700	19	138.200
Riksarkivet	183.015	197.307	32	56.000	6	22.000
Krigsarkivet	74.171	75.168	1	9.700	1	1.000
LA Göteborg	77.457	79.530				
LA Härnösand	80.563	84.608				
LA Lund	41.761	43.220				
LA Uppsala	44.434	46.433				
LA Vadstena	44.715	52.302				
LA Visby	5.782	5.722				
LA Östersund	8.628	9.063				
Värmlandsarkiv	22.080	22.712				
StA Stockholm	70.925	72.373			12	115.200
StA Malmö	13.730	13.926				

* För finska riksarkivets del är det skäl att notera att det fr.o.m. år 2008 också inbegriper f.d. Krigsarkivet och Statsrådets arkiv.

** Rapporteres sammen med Riksarkivet

Nordisk Arkivstatistik 2008

Institution

Personale aflønnet med

2 Personale/ressourceanvendelse

Personaleressourcefordeling på virksomhedsområder i procent af det totale antal disponible årsværk

Institution	Egne midler Årsværk		Eksterne midler Årsværk		Totalt Årsværk		Tilsyn og rådgivning %		Bevaring %		Tilgængeliggørelse %		Admini- stration %		Andet %	
	2007	2008	2007	2008	2007	2008	2007	2008	2007	2008	2007	2008	2007	2008	2007	2008
Danmark (SA)	270,5	256,1	59,9	50,6	330,4	306,7										
Rigsarkivet	164,9	152,8	21,4	23,1	186,3	175,9	25,5	26,6	16,0	11,4	29,1	29,9	21,5	24,8	7,8	7,3
LA København	11,8	13,6	0,6	0,0	12,4	13,6	1,7	1,3	0,5	0,5	64,2	73,3	16,1	15,1	17,4	9,8
LA Odense	15,1	14,9	1,6	1,9	16,7	16,8	7,2	2,3	11,2	17,8	51,1	51,5	25,0	23,8	5,5	4,5
LA Viborg	40,1	39,0	28,4	17,3	68,5	56,3	7,2	4,8	21,3	27,2	50,7	45,0	14,6	18,6	6,2	4,3
LA Aabenraa	11,3	10,7	1,2	1,2	12,5	11,9	6,3	6,0	20,0	24,2	37,7	40,6	14,1	12,0	21,9	17,2
Erhvervsarkivet	16,4	14,6	0,0	0,5	16,4	15,1	11,4	12,2	0,2	0,1	55,5	62,3	22,7	17,8	10,2	7,7
Dansk Data Arkiv	10,9	10,5	6,7	6,6	17,6	17,1	47,4	50,4	0,0	0,0	20,0	18,8	22,1	20,0	10,6	10,9
StA København	16,9	16,9	2,0	2,0	18,9	18,9	29,2	29,2	6,3	6,3	36,2	36,2	16,2	16,2	12,1	12,1
Færøerne																
Landskjalasavn	5,0	5,7	9,1	6,4	14,1	12,1	21,0	15,0	17,0	20,0	22,0	29,6	32,0	31,1	8,0	4,3
Grønland																
Nat. museum/arkiv	3,0	3,8	0,0	0,0	3,0	3,8										
Finland (Arkiverket totalt)	242,3	277,2	0,0	0,0	242,3	277,2										
Riksarkivet	113,4	151,4			113,4	151,4	10,2	6,9	25,4	26,5	20,7	31,1	20,1	18,2	23,6	17,3
LA Joensuu	16,2	16,1			16,2	16,1	9,1	6,3	33,8	43,1	29,5	25,7	14,0	14,1	13,6	10,8
LA Jyväskylä	11,9	12,4			11,9	12,4	4,1	5,7	28,3	32,4	32,5	26,7	17,6	17,7	17,5	17,5
LA S:t Michel	24,2	23,7			24,2	23,7	6,2	5,2	23,7	21,5	47,0	52,8	15,5	13,6	7,6	6,9
LA Tavastehus	12,8	14,8			12,8	14,8	11,8	9,7	24,3	27,2	30,5	33,2	11,5	12,6	21,9	17,3
LA Uleåborg	20,3	19,6			20,3	19,6	7,3	8,2	36,7	31,1	28,3	28,0	16,2	17,9	11,5	14,8
LA Vasa	17,1	17,1			17,1	17,1	3,4	5,1	33,3	34,1	30,7	34,9	16,9	19,9	15,7	6,0
LA Åbo	22,9	22,1			22,9	22,1	16,3	18,6	28,6	21,9	30,9	32,1	17,6	18,6	6,6	8,8
Krigsarkivet																
Utrikesförv. arkiv																
Statsrådets arkiv	3,5				3,5	0,0	5,0		20,0		65,0		5,0		5,0	
Åland																
Landskapsarkiv	4,0	4,0		0,0	4,0	4,0										
Island (totalt)	32,0	44,0	4,0	11,0	36,0	55,0										
Nationalarkivet	24,0	36,0	3,0	10,0	27,0	46,0	14,0	9,0	10,0	7,0	38,0	51,0	23,0	13,0	15,0	20,0
StA Reykjavik	8,0	8,0	1,0	1,0	9,0	9,0	12,0	15,0	2,0	10,0	39,0	40,0	25,0	25,0	22,0	10,0
Norge (totalt)	213,7	237,0	18,1	16,0	231,0	253,0										
Riksarkivet	108,9	120,0	2,7	1,0	111,6	121,0	9,3	12,0	12,8	22,0	32,0	32,0	30,1	27,0	15,6	7,0
SA Bergen	16,0	20,0	0,4	0,0	16,4	20,0	4,8	2,0	17,6	19,0	59,7	62,0	9,7	14,0	6,7	3,0
SA Hamar	9,2	13,0	2,1	0,0	11,3	13,0	13,2	12,0	29,2	30,0	27,4	27,0	28,3	27,0	1,7	4,0
SA Kongsberg	12,0	13,0		0,0	12,0	13,0	3,3	6,0	26,6	25,0	42,5	41,0	25,8	23,0	1,6	5,0
SA Kristiansand	12,0	12,0	0,2	1,0	12,1	13,0	3,3	3,0	33,8	33,0	33,8	36,0	23,1	23,0	5,7	5,0
SA Oslo	9,9	12,0		0,0	9,9	12,0	8,0	8,0	28,2	22,0	48,4	56,0	8,0	7,0	7,0	7,0
SA Stavanger	22,3	14,0	1,5	7,0	23,8	21,0	7,5	7,0	31,0	45,0	30,6	27,0	23,9	17,0	6,7	4,0
SA Tromsø	7,6	9,0	4,2	3,0	11,8	12,0	5,9	5,0	24,5	29,0	35,6	35,0	29,6	26,0	4,2	5,0
SA Trondheim	15,0	23,0	7,0	4,0	22,0	27,0	14,5	7,0	24,5	34,0	36,3	30,0	20,9	22,0	3,6	7,0
Samisk arkiv	0,8	1,0		0,0		1,0	12,5	10,0	0,0	30,0	37,5	35,0	37,5	20,0	12,5	5,0
Sverige (totalt)	463,0	630,8	213,0	106,0	676,0	624,0										
Riksarkivet	235,0	266,0	123,0	58,0	358,0	324,0	7,0	8,0	7,0	7,0	55,0	54,0	17,0	18,0	14,0	13,0
Krigsarkivet	25,0	27,0	4,0	2,0	29,0	29,0	14,0	14,0	8,0	8,0	65,0	64,0	10,0	10,0	3,0	4,0
LA Göteborg	38,0	39,0	6,0	3,0	44,0	42,0	11,0	11,0	7,0	8,0	62,0	60,0	16,0	17,0	4,0	4,0
LA Härnösand	51,0	61,0	21,0	14,0	72,0	75,0	4,0	5,0	14,0	18,0	60,0	57,0	15,0	15,0	7,0	5,0
LA Lund	23,0	35,0	27,0	9,0	50,0	44,0	4,0	5,0	8,0	8,0	69,0	64,0	15,0	18,0	4,0	5,0
LA Uppsala	36,0	37,0	11,0	4,0	47,0	41,0	8,0	9,0	6,0	7,0	68,0	67,0	12,0	12,0	6,0	5,0
LA Vadstena	37,0	37,0	5,0	3,0	42,0	40,0	6,0	7,0	9,0	10,0	59,0	59,0	17,0	17,0	9,0	7,0
LA Visby	8,0	10,0	9,0	4,0	17,0	14,0	6,0	7,0	9,0	19,0	64,0	50,0	13,0	14,0	8,0	10,0
LA Östersund	10,0	12,0	7,0	3,0	17,0	15,0	3,0	2,0	19,0	19,0	57,0	58,0	11,0	12,0	10,0	9,0
Värmlandsarkiv		21,8		0,0					15,0	20,0	60,0		5,0		0,0	
StA Stockholm		85,0		6,0					5,0	2,0	70,0		9,0		14,0	

*J) För finska riksarkivets del är det skäl att notera att det fr.o.m. år 2008 också inbegriper f.d. Krigsarkivet och Statsrådets arkiv.

Nordisk Arkivstatistik 2008

3:1 Tilgængeliggørelse (forskerservice)

Institution	Forskerpladser		Besøg på læsesalen		Udlån		Indlån	
	Antal pladser		Antal besøg		Antal enheder		Antal enheder	
	2007	2008	2007	2008	2007	2008	2007	2008
Danmark (totalt SA)	428	428	50.799	54.977	8.254	6.213	8.183	5.243
Rigsarkivet	108	108	16.930	15.151	5.631	4.128	1.605	1.090
LA København	104	104	17.916	15.505	548	425	1.184	895
LA Odense	55	55	8.877	7.289	251	202	652	382
LA Viborg	99	99	11	10.560	1.087	1.031	3.440	2.076
LA Aabenraa	32	32	3.655	3.227	207	110	518	186
Erhvervsarkivet	30	30	3.410	3.245	530	317	784	614
Dansk Data Arkiv	0	0	0	0	0	0	0	0
StA København	28	28	4.233	4.305	0	1	0	0
Færøerne								
Føroya Landskjalasavn	14	14	887	820	134	128	3	5
Grønland								
Nationalarkiv	5	5	282	150				
Finland (Arkiverket totalt)	442	446	67.205	59.352	82.132	65.683	5.599	3.013
Riksarkivet*	163	198	25.244	28.194	2.424	2.576	411	304
LA Joensuu	32	32	5.300	4.648	180	325	1.389	1.059
LA Jyväskylä	39	39	5.219	4.448	220	221	344	344
LA S:t Michel	35	35	3.567	3.231	76.238	61.547	78	46
LA Tavastehus	22	22	2.558	2.500	319	246	540	172
LA Uleåborg	52	52	6.582	5.501	1.142	385	2.236	311
LA Vasa	22	22	2.975	2.553	144	95	61	50
LA Åbo	45	46	9.757	8.277	319	288	540	727
Krigsarkivet	24		5.652		848		0	
Utrikesförvaltningens arkiv	4	4	756	574				
Statsrådets arkiv	8		351		298		0	
Åland								
Ålands landskapsarkiv	14	14	1.300	1.268	35		21	71
Island (totalt)	44	44	6.374	5.342	136	87	34	18
Nationalarkivet	34	34	4.595	4.164	117	79	31	18
StA Reykjavik	10	10	1.779	1.178	19	8	3	0
Norge (totalt)	294	294	24.601	18.553	633	411	59	0
Riksarkivet	80	80	8.108	7.424	367	348	4	
SA Bergen	20	20	1.970	1.707	12	38	12	
SA Hamar	31	31	1.923	1.451	17	18	3	
SA Kongsberg	32	32	1.398	1.509	7	7	0	
SA Kristiansand	20	20	1.275	1.376	26	21	4	
SA Oslo	RA	RA	0		4		0	
SA Stavanger	30	30	2.123	1.730	147	250	16	
SA Tromsø	30	30	1.23	1.205	43	68	13	
SA Trondheim	50	50	**7.694	***2.125	10	9	7	
Samisk arkiv	1	1	25	26	0		0	
Sverige (totalt)	847	823	109.338	108.454	1.968	3.107	328	266
Riksarkivet	256	213	27.361	24.210	298	988	34	31
Krigsarkivet	32	32	4.502	4.607	591	593	20	1
LA Göteborg	83	83	11.535	11.022	247	275	52	24
LA Härnösand	58	62	3.946	4.136	341	490	9	12
LA Lund	120	120	12.700	12.800	111	63	80	108
LA Uppsala	72	75	8.690	9.018	66	6	16	16
LA Vadstena	52	52	6.402	5.886	142	155	5	4
LA Visby	22	29	2.864	2.942	65	20	61	36
LA Östersund	27	28	3.446	3.283	67	490	14	12
Värmlandsarkiv	43	43	5.421	4.859	2	0	12	12
StA Stockholm	60	60	18.900	20.000	38	22	25	4
StA Malmö	22	26	3.571	5.691	5		6	

* För finska riksarkivets del är det skäl att notera att det fr.o.m. år 2008 också inbegriper f.d. Krigsarkivet och Statsrådets arkiv.

** Avser också besøkere til de andre arkivinstitusjonene i Arkivsententer.

*** Avser de som har lånt arkivsaker. Andre besøkere på læsesalen er ikke med her.

Nordisk Arkivstatistik 2008

3:2 Tilgængeliggørelse

Institution

Skriftligt besvarede brugerforespørgsler

Udstillinger

Antal forespørgsler

Antal arrangerede

2007

2008

2007

2008

Danmark (totalt SA)	4.322	3.688	–	–
Rigsarkivet	1.491	1.379		–
LA København	1.180	1.233		–
LA Odense	471	350		–
LA Viborg	730	484		–
LA Aabenraa	318	174		–
Erhvervsarkivet	132	68		–
Dansk Data Arkiv	0	0		–
StA København	125	223	1	1
Færøylene				
Føroya Landskjalasavn	409	517		0
Grønland				
Grønland Nat. arkiv	49	89		0
Finland (Arkiverket totalt)	18.783	16.124	34	36
Riksarkivet*	1.575	5.525	7	13
LA Joensuu	460	450	1	1
LA Jyväskylä	262	221	1	1
LA S:t Michel	7.448	7.017	3	3
LA Tavastehus	712	882	3	1
LA Uleåborg	835	743	13	13
LA Vasa	755	569	2	2
LA Åbo	881	717	3	2
Krigsarkivet	5.855		1	
Utrikesförvaltningens arkiv				
Statsrådets arkiv	0		0	
Åland				
Ålands landskapsarkiv	176	132	3	0
Island (totalt)	2.188	1.541	16	13
Nationalarkivet	1.111	929	11	8
StA Reykjavik	1.077	612	5	5
Norge (totalt)	21.189	32.933	50	47
Riksarkivet	4.035	5.009	37	21
SA Bergen	1.679	7.245	0	0
SA Hamar	825	2.830	2	0
SA Kongsberg	2.632	5.003	0	10
SA Kristiansand	1.858	1.858	6	7
SA Oslo	2.809	2.809	0	0
SA Stavanger	3.050	3.050	1	0
SA Tromsø	1.748	2.575	0	3
SA Trondheim	2.550	**2.550	4	4
Samisk arkiv	3	4	0	1
Sverige (totalt)	164.958	168.419	96	86
Riksarkivet	21.819	21.093	4	8
Krigsarkivet	2.200	2.513	19	28
LA Göteborg	18.545	20.211	6	5
LA Härnösand	42.017	43.765	11	10
LA Lund	13.088	13.288	4	6
LA Uppsala	19.419	18.975	14	14
LA Vadstena	13.921	14.248	1	1
LA Visby	1.028	1.191	7	4
LA Östersund	2.708	2.632		19
Värmlandsarkiv	4.701	4.442	3	4
StA Stockholm	22.700	22.110	6	3
StA Malmö	2.812	3.951	2	3

* För finska riksarkivets del är det skäl att notera att det fr.o.m. år 2008 också inbegriper f.d. Krigsarkivet och Statsrådets arkiv. ** Kopibeställinger som er sendt uten følgeskriv er ikke med her.

Det er tydelig at mange har oppdaget den store nytteverdien som ligger i debattforaene, og noen kommer altså til Digitalarkivet først og fremst for debattforaene! Likevel, i vurderingen av debatttjenesten svarer over 30% "Vet ikke". Dette tolker vi som at de ikke kjenner tjenesten godt nok for vurdering. Det vil være til stor nytte for både brukerne og oss om vi klarte å få disse 30% mer aktive i debattene.

Et brukerstyrt Digitalarkiv?

Digitalarkivet har helt tydelig fungert veldig bra til nå. Publikums respons og det stadige tilslaget av nye brukere er klar tale. Svært mange brukere har lært å ta i bruk alle de tjenester Digitalarkivet kan tilby, deriblant debattforaene. Vi må arbeide for å få enda flere brukere til å dra nytte av diskusjonene og til å starte sine egne. Heldigvis er det stadig flere som venner seg til de åpne kommunikasjonskanalene på internett. Kommentarfelt i nettavis, blogger og ikke minst Facebook, Twitter og liknende kanaler, har alle gjort det mer dagligdags å kommunisere i det offentlige rom. Vi regner med at dette også vil gi Digitalarkivets brukere en lavere terskel for å delta i debattforaene og hente god informasjon derfra.

Brucarforumet i Digitalarkivet er en gullgrube og en utrolig ressurs. Om tallene for brukerundersøkelsen skal legges til grunn, kan så mange som 50% av de norske

brukerne være debattlesere og aktive debattanter. Det forklarer også den store trafikken, med over en million visninger av temaene hittil i år. Brukerne hjelper hverandre med alle typer problemstillinger:

- skrifttyding – med de skannede kirkebøkene på nett har vanskelig håndskrift blitt et hyppig kommentert problem. Brukerne ber om tydehjelp og får raskt svar fra andre brukere.
- oppslag i kilder og bøker – brukere tilbyr å gjøre oppslag i bøker, arkivdokumenter, eller på nettsteder som ikke er åpne for alle; eller omvendt, brukere ber om oppslag i bøker/kilder/nettsteder – servicen fra andre brukere er upåklagelig
- hjelp til å finne opplysninger eller bekrefte funn – brukere deler opplysninger med hverandre for å hjelpe hverandre videre eller bekrefte at opplysninger er korrekte. Her pleier det å være god hjelp. Det er tydelig at brukerne trives som "detektiver", og lykken er stor hos alle når bitene faller på plass.

Det er ikke bare i debattene vi finner de aktive brukerne. Til tross for at den store brukerandelen er 46+, bidrar de gjerne i brukerstyrte tjenester. Vi ser, for eksempel at flere benytter seg av "gardsbilete" i 1900-tellingen. Dette er én av tilleggstjenestene som tilbys i Digitalarkivet. Brukerne kan laste opp

bilder av eiendommer/hus/gårder til den spesifikke adressen i databasen over folketellingen fra 1900. De kan så kommentere hverandres bilder, legge inn nye bilder og nye kommentarer til samme eiendom. Det blir nærmest som en billedblogg for eiendommene, laget av brukerne.

Vi finner gjentatte bevis for at den generelle bruker både vil og kan kommunisere åpent med andre og bidra med det de kan. Legger vi forholdene til rette for et mer brukerstyrt nettsted, vil nok mange benytte seg av mulighetene som tilbys. Utfordringen er å lage tjenester som de fleste vil ha nytte av og dermed bruke. Det er spennende tider vi går i møte. Brukerne har gitt mange innspill til ideer og vi har gjort våre erfaringer med hva som fungerer. Hvilke løsninger vi ender opp med for Digitalarkivet får framtiden vise. Vi skal uansett sørge for at brukeren er i fokus og at det rikholdige arkivmaterialet som tilbys i Digitalarkivet, hele tiden er supplert med tilleggstjenester som forenkler framfinning og bruk. ♦

Forfatteren er rådgiver, Digitalarkivet /Statsarkivet i Bergen.

¹ Tall for 2008. Det er kun sidelastinger i databaser og skannet materiale som er talt, og ikke trafikken ellers på nettstedet.

² En egen undersøkelse for de som bruker den engelske versjonen av nettsidene vil bli holdt seinere.

³ All statistikk fra undersøkelsen: <http://da2.uib.no/brukarundersok2009.pdf>

⁴ Tallene er pr. 1. August 2009 og gjelder for alle fem foraene samlet.

Nybygg for Statsarkivet i Bergen!

■ „Statsarkivet i Bergen. Prosjekt 2006. Nybygget skal kles med „koppermesh“, som i tidens fylde skal bli grønn. Vinnerforslaget fra OBAS Vest/Lillefrøen/Vy AS arkitektur.“

15. april 2009 ble Statsarkivet i Bergen beåret med besøk av kultur- og kirkestatsråd Trond Giske. Han hadde kalt inn presse og kringkasting for å kunngjøre at

byggesaken vår nå skulle få komme ut av dødvannet.

Selvsagt var det en stor dag for institusjonen! Vi heiste statsflagget, noe vi kun kan ”når det av

Yngve Nedrebø

hensyn til vedkommende statsinstitusjons utøvende virksomhet an-

ses særlig viktig eller ønskelig” – (flaggforskriften 21. oktober 1927, § 4). Selv kunne vi nok også mene at det var på høy tid at noe skjedde. Brevet med melding om plassmangel hadde vi sendt i januar 2000!

Men når politikerne skulle argumentere for byggeprosjektet vårt, var det hensynet til arbeidsledige bygningsarbeidere og motkonjunkturpolitikk som ble vektlagt.

Eksisterende bygningsmasse

Statsarkivet i Bergen har siden 1921 holdt til i Årstadveien 22. Hovedbygningen (arkitekt Egil Reimers) inneholder kontorer og magasiner (7 etasjer), og arkitekten mottok Houens legat for god arkitektur (Norges fornemste arkitekturpris) for dette bygget i 1924. Bygget er av verneklasse.

Kvalitetene i anlegget har vært kjent langt utenfor Norges grenser. Tyske styrker inntok bygningen 10. april 1940, og de tyske generalene for landsstridskreftene på Vestlandet hadde hovedkvarteret sitt her krigen gjennom. På tomten bygde de et bunkers-anlegg, en panservogn-garasje og et barakkeanlegg for det tyske militærpolitiet, på nabotomten et garasjeanlegg.

Historien kompliserer for oss i dag. Reimers' bygg skal bevares og rehabiliteres. Deler av det tyske anlegget skal bevares. På tomten erstattet et Konserveringsbygg den tyske barakken i 1976. Et magasin-tilbygg kom på plass i 1993. Nå skal Konserveringsbygget rives for å gi plass til det nye magasintilbygget.

Magasinkapasiteten i 1921-bygget var 6500 hyllemeter. I 1993 ble den økt til rundt 14000 hyllemeter. Allerede i 2000 så vi at plassreservene raskt ville bli oppbrukt, og vi tok opp spørsmålet om utvidelser av magasinkapasiteten med Statsbygg Vest. Riksarkivaren gav sin tilslutning og orienterte Kulturdepartementet om behovene i 2001. Departementet bad om å få konkretisert planene.

Nybygg?

I samarbeid med Statsbygg Vest fikk vi laget et forslag til byggeprosjekt, som ble oversendt Kulturdepartementet. Departementet bad da om å få rom- og funksjonsprogram. Det ble utarbeidet og oversendt Kulturdepartementet i september 2002. Saken kom i retur fra Departementet med nye spørsmål i 2004, og ble med svar sendt Departementet i november 2004.

I 2005 etablerte Statsbygg en prosjektgruppe for utbyggingen i 2005. De kom på befaring i mai, og sommeren 2005 ble det gjort forberedelser til arkitekt- og entreprenørkonkurranse. Statsbygg Vest makeskiftet med Bergen kommune, og sikret samme år den tilstøtende garasjetomten for byggeprosjektet.

Arkitekt- og entreprenørkonkurransen ble gjennomført vinteren 2005–2006, og i slutten av april 2006 ble forslaget fra OBAS Vest og Arkitektgruppen Lille Frøen AS (tidligere Nav AS)/Vy AS Arkitektur kåret som vinner. Kort etter ble det satt sammen en prosjektgruppe med deltakere fra Statsbygg, konsulenter og arkitekt/entreprenør. Sommeren og høsten 2006 ble travel. Prosjektgruppen, som arbeidet etter en samspillmodell, utarbeidet byggeplaner, framdriftsplaner og detaljerte kostnadsoverslag.

Prosjektet skal gjennomføres i to trinn. Først skal det eksisterende Konserveringsbygget rives, og det skal bygges et nytt magasinbygg i to etasjer under bakkenivå, samtidig som det skal bygges en forlengelse på 1993-bygget med plass for konserveringsavdelingen og mot-

■ „Så langt er venteskuret på bussholdeplassen det eneste nybygget Statsarkivet i Bergen kan vise fram i 2009“.

Foto: Tom Myrvold.

tak for arkivsaker med adkomst både til det gamle og det nye magasinbygget. I trinn 2 skal 1921-bygget rehabiliteres og ombygges. Det skal etableres ny hovedinngang mot syd, med "universell utforming", og lesesalen skal flyttes til magasinbygget fra 1921.

Det samlede prosjektmaterialet ble oversendt Kultur-departementet 10. desember 2006. Estimert pris var da på rundt 145 millioner kroner. Optimismen rådet. Vi håpet på grønt lys og byggestart i januar 2007. Men tiden fikk gå, og prisene økte. 16. mai 2008 fikk vi beskjed om at byggeprosjektet var stanset, og vi ble bedt om å skaffe en nødløsning for minimum fem år. Avleveringsetterslepet var kommet opp i mellom 5 og 6000 hyllemeter.

Sommeren 2007 ble det gjen-

nomført arkeologiske utgravinger på området som nybygget skal komme. Der fant arkeologene mer enn 50 kokegroper, ildsteder og spor etter fossile åkrer, i tillegg til rester etter flere langhus fra jernalderen. Byggeplassen ligger svært nær stedet der man har antatt at hovedhusene på Årstad kongsgård lå i Vikingetiden, og funnene nå viser en stor aktivitet og omfattende drift på gården i mange hundreår tidligere. Arkeologene frigav tomten i juli 2007.

The long and winding road

Vi startet prosessen med å finne en nødløsning. Men så kom finanskrisen med sterkt fallende etterspørsel etter håndverkstjenester, samtidig som vi nærmet oss et valgår. Det utløste behov for "gryteferdige" byggeprosjekter, og der lå vi bra an. Lokale politikere enga-

sjerte seg. Og 15. april 2009 kom med flagging og fint besøk.

Vi trodde at vi nå stod foran en rask igangsettelse, men akk!

Først skal kontrakten med arkitekt og entreprenør reforhandles, så skal mulige reduksjoner i prosjektet vurderes, så skal prosessen kvalitetssikret, og deretter skal Finansdepartementet ha noen måneder på å vurdere hele prosjektet. Vi er nok godt inne i et nytt år før første spadestikk kan tas!

Første byggetrinn kan stå ferdig tidlig på sommeren 2011, og rehabilitering og fullføring av hele prosjektet kan være på plass høsten 2012, nesten 13 år etter at vi startet prosessen. I beste fall! ♦

Forfatteren er statsarkivar i Bergen.

Historiker diskuterade geografisk information på Riksarkivet

Det finska *HumanistIT-nätverket* har redan under några år ordnat seminarier kring informationsteknologi och dess möjligheter för humanistisk och i synnerhet historisk forskning. Målsättningen har varit att erbjuda humanister insikter i vad man kan göra med hjälp av datorer och databaser, så att nya tekniska innovationer också kunde komma att gynna forskning inom humaniora i högre grad. De tidigare seminarierna har behandlat bl.a. strukturering av text, digitalisering och virtuella presentationer av historiska miljöer. Denna gång stod geografisk information i fokus.

Föredragshållarna företrädde olika nyttjarperspektiv. Lektorn *Paula Ahonen-Rainio* vid Tekniska högskolan framhöll att kartor är ett mycket effektivt sätt att visualisera information; trots metodproblem ger datatekniken fantastiska möjligheter att utnyttja olika lager för tidsdimensioner eller kvalitativa skillnader. Arkeologerna har – av lätt förståeliga skäl – visat särskilt intresse för GIS-tekniken (Geographical Information System). Arkeologen *Teemu Mökkönen* diskuterade gamla kartor, och påvisade att geografisk information kan hjälpa

vid fastställandet av gamla kartors proveniens

Jari Väätäinen från Tekniska högskolan presenterade det finska SAPO-projektet (Finnish Spatio-Temporal Ontology), som är en del av det ambitiösa FinnOnto-projektet för skapandet av ontologier och semantisk webb. Ontologierna erbjuder möjligheter att hantera de bristfälliga metadata som finns i olika system, samt att kontextualisera material för ovana användare. Flera seminariedeltagare önskade att man fort skulle försöka inlemma uppgifter om församlingar och byar i ontologin. En ytterligare fördel med ontologierna är att de enkelt möjliggör flerspråkiga sökningar och resultat. (Läs mer om SAPO <http://www.seco.tkk.fi/ontologies/sapo/>)

Chefen för museiverksamheter i Åbo *Juhani Kostet* berättade hur man via gamla stadskartor över Åbo visualiserat socialhistoriska strukturer. Materialet finns dock ännu inte i databasform, utan är gjort för hand för ett antal år sedan. Han betonade att Sverige och Finland har ett enastående fint kartmaterial över sina städer, men noterade också att socialhistorisk

Jessica Parland-von Essen

forskning kräver komplettering med andra källor, såsom mantalslängder. Kostet hänvisade till de stora projekt i Nederländerna och Italien som visat att det är förvånansvärt enkelt att omvandla material av detta slag till databasform. Arbetet vid Stockholms stadsarkiv med platsinformation nämndes även. Till slut visade *Tapio Nurminen* från web applications-företaget Tietokannat.fi hur man kan presentera geografisk information på Google maps.

Ingen av föredragshållarna företrädde Arkivverket, som dock var väl företrätt bland åhörarna. ABM-sektorn har också visat ett starkt intresse för *humanistIT-nätverket*, och dess seminarier. Nätverket ger möjligheter till en fördjupad dialog mellan forskare och ABM-sektor, vilket passar rätt bra med den *spatial turn* som historieforskningen tagit under de senaste åren ♦

Skribenten är fil.dr och koordinator för humanistIT-nätverket

Undersökning om arkivkartongens kvalitet

István Kecskeméti

valdes för mätning av pH-värden. Det blev tydligt visat, att pH-värdena sjunker från neutralt (pH 7,0) till ganska surt (pH 5,5) under 10–15 år och till mycket surt (pH 4,5) under 25 år. Det är därför nödvändigt att fortsätta pH-mätningarna och att börja mäta hur mycket surhet (i form av t.ex. ättiksyra) som avdunstar från kartongen i magasinluften samt luften inne i boxen. Att arkivalierna under denna process kan bli kraftigt påverkade är klart.

Arkivtekniska enheten vid Riksarkivet har samtidigt inlett jakten efter en lösning i form av arkivbeständig kartong. Finskrämfärdade *Pankaframe* är en av de möjliga kartongtyperna vid val av material för nya arkivboxar. Den nya kartongen kan vara i bruk i slutet av 2009. ♦

Skribenten är chef för Riksarkivets arkivtekniska enhet

För mer uppgifter: istvan.kecskemeti@narc.fi, tel. +358-50-5675887

■ Det rykande färska testpartiet av Pankaframe-arkivkartong har inte ännu hunnit packas upp.

Foto: Teemu Nieminen

Under den pågående konditionsbedömningen av finska riksarkivets papperssamlingar (se NA 2/2009) har man också utfört ett flertal olika riskanalyser. En av riskanalyserna gällde arkivkartongens och de andra skyddsmaterialens kvalitet. Det framgick snart att pH-värdet som beskriver surhetsgraden varierar kraftigt mellan olika skyddsboxar (arkivboxar).

Största delen av skyddsboxarna är framställda av brun kartong, som med tiden slutligen blir sur.

Som nya uppvisar boxarna pH-värden kring 7,2–7,5 vilket betyder att surheten är neutral. De lägsta uppmätta värdena var 3,8 vilket innebär att kartongen är mycket sur.

Vid fiberanalys noterade man att den bruna kartongen består av ligninhaltig mekanisk och oblekt kemisk massa. Ett nytt projekt startades hösten 2008 i syfte att undersöka hur fort kartongen blir surt. Ungefär 90 prov från kartong framställd mellan 1970 och 2005

Digitaliseringsprojekt med kort varsel

Regeringen i Finland har efter en period av *wait and see* tagit till satsningsfrämjande åtgärder, vilka naturligtvis i första hand berör andra områden än ABM-sektorn. Det tilläggsstatsförslag som i februari 2009 förelades Riksdagen för behandling innehöll också en passus om outdelade tipsmedel, av vilka 5 833 000 euro anvisas för *de nationella minnesorganisationernas digitaliseringskostnader i samband med inrättandet av Nationella digitala biblioteket* (se NA 1/2009, s. 17), för uppgörande av förteckningsdatabaser över äldre material och för utveckling av långtidsförvaringen av material i elektronisk form (tilläggsstatsförslag för 2009). Riksdagen godkände förslaget den 20 mars och en månad senare började det i sig välkomna budskapet förvandlas till åtgärder och planer, också på det s.k. verkstadsgolvet.

För digitaliseringsverksamhet tilldelades arkivsektorn sammanlagt 1 550 000 euro (för Arkivverket) + 780 000 euro för 10 av de arkiv av privat karaktär vilka åtnjuter statsstöd + 370 000 euro för SLS, dvs. Svenska litteratursällskapet och motsvarande belopp för SKS, dvs. det finska. För Arkivverkets del är tidtabellen synnerligen snäv (medlen skall vara förbrukade 31.12.2009), medan de övriga fick ytterligare ett år tid (-31.12.2010).

För Arkivverkets del innebar beslutet och tidtabellen att man kunde anställa två projektchefer, *Reko Etelävuori* och *Tuomas Riihivaara*, med en arbetsbild som sträcker sig från digitaliseringsprocessen (konkurrensutsättning, kvalitetskontroll, metadata, mottagning i arkivverkets digitalarkiv, ansvar för migrering, mass- och flödesdigitalisering och materialkartläggning etc.) till själva tillhandahållandet (en ny mikrofilmdatabas, förbättrad tillgång till Arkivverkets digitalarkiv, garanterad kompatibilitet i förhållande till Nationella digitala biblioteket och säkrad långtidsförvaring). Därtill anställs, stick i stäv med för övrigt utlyst rekryteringsstopp, tre personer för inmatningen i arkivdatabasen VAKKA, två konservatorer och en digitaliserare. Projektet övervakas 1.5-31.12.2009 av en projektgrupp, som leds av utvecklingschef *István Kecskeméti*. Valet av materialhelheter för digitalisering har redan ägt rum; i första hand är det fråga om material som redan mikrofilmats, och som därför kan digitaliseras inom ramen för den snäva tidtabellen.

Arkiven av privat karaktär som åtnjuter statsstöd kan ta det en aning lugnare, men även de har redan hunnit lämna in en gemensam plan för ett digitaliseringsprojekt, som koordineras av det Bor-

Pertti Hakala

gerliga Arbetets Arkiv (dvs. det arkiv som står samlingspartiet [= moderaterna i Sverige] nära).* För många arkivs del är det i första hand fråga om digitalisering av mikrofilm material, men i en del fall blir det faktiskt fråga om digitalisering av större helheter (ca 200 000 sidor) och av redan befintligt AV-material. De två litteratursällskapen inlämnar sina egna planer, men åtminstone SLS skall utföra ett utredningsarbete om metadata som kommer hela privatarkivfältet till godo.

På grund av den snäva tidtabellen kommer digitaliseringen i huvudsak att utföras av andra aktörer – dvs. utlokaliseras till mer eller mindre kommersiella aktörer; därmed bidrar den till sysselsättningen inom denna sektor, i hela Finland. Att de forcerade digitaliseringsprojekten samtidigt – åtminstone i någon mån – bidrar till upphämtning av det försprång som andra länder hunnit skaffa sig inom detta gebit hälsas säkert med glädje på många håll. ♦

* Flera av de ovannämnda arkiven av privat karaktär har tillkommit i anslutning till politiska partier eller i anslutning till fackliga organisationer.

Tvärvetenskap

för mänskliga rättigheter

Ulrika Sturesdotter Andersson

Vid den första brottmålstribunalen i modern tid, Nürnbergprocessen, där de allierade segrarmakterna i andra världskriget ställde ledare från det besegrade Nazityskland inför rätta, fastslogs det att domstolen skulle förlita sig enbart på skriftliga bevis. Beslutet var kontroversiellt, men är alltså en av de viktigaste principerna i internationella brottmål. Den skriftliga bevisningen står i centrum inte bara i rättsfall mot förövare av brott mot mänskliga rättigheter, utan också för en korrekt historiebeteckning och, inte minst, vid insatser riktade till offer för människorättskränkningar.

Den tvärvetenskapliga ansatsen i konferensen Memory, Archives and Human Rights, som hölls i Köpenhamn och Malmö den 4 och 5 juni 2009, inger en förhoppning om ett fortsatt och tätare samarbete mellan arkivvärlden och andra discipliner i kampen för de mänskliga rättigheterna. Konferensen visar att det finns en ökad medvetenhet om betydelsen och vikten av arkiv för att underlätta arbetet för mänskliga rättigheter och för att dokumentera förbrytelserna.

Transitionell rättvisa

Särskilt angeläget är samarbetet mellan olika yrkeskategorier vid hanteringen av grova kränkningar av de mänskliga rättigheterna. Detta har fått ökad betydelse under den senare delen av 1900-talet och aktualiseras ständigt i konfliktområden världen över. Den tvärvetenskapliga och relativt nya disciplinen, transitionell rättvisa, syftar till att hantera tidigare brott mot mänskliga rättigheter i övergången från auktoritärt till demokratiskt styre, eller från konflikt till fred. Utgångspunkten är att kravet på straffrättslig rättvisa inte är ett absolut måste, utan att det måste balanseras i förhållande till behovet av fred, demokrati, rättssäker utveckling och ett fungerande rättssamhälle. Syftet är att stoppa pågående människorättskränkningar, utreda tidigare brott mot de mänskliga rättigheterna, identifiera dem som varit ansvariga för kränkningarna och, om det är möjligt, ställa dem inför rätta, ge offren upprättelse, förebygga framtida kränkningar, bevara och stärka freden och främja individuell och nationell försoning.

För att uppnå målen med transitionell rättvisa använder man sig

av en kombination av olika metoder. De viktigaste delarna är (1) rättegångar, (2) sannings- och försoningskommissioner, (3) olika åtgärder för att ge offren upprättelse och kompensation, (4) institutionell reform samt (5) hågkomst och minnesmärken. I alla de olika komponenterna spelar arkiven, och den kunskap som arkivarierna besitter, en avgörande roll.

Repressiva regimer dokumenterar ofta sina övergrepp minutiöst

Det bevismaterial som används är de förväntade dokumenten och upptagningarna; förhörsprotokoll, förövarnas ljudupptagningar med "bekännelser" från offren, brev, skrivna från fängelser, läkarutlåtanden, kriminalteknisk dokumentation, klagomål, dokument som producerats av lokala byråkrater, och naturligtvis, skriftliga och muntliga vittnesmål från dem som har utsatts för eller bevittnat övergreppen. Utöver det självklara, gav konferensen många exempel på att dokumentation av betydelse också kan komma från diverse oväntade källor, eller på osannolika sätt. Jelena Zhemkova, från organisationen Memorial i Moskva, berättade om brev som kastats ut från fångstrans-

porttåg mot gulaglägren med påskriften: "Snälla, kan du undvara några kopek för att köpa ett frimärke och posta detta brev. Jag hoppas att du aldrig kommer att behöva motsvarande gentjänst." Några av breven kom fram. Paradoxalt nog så dokumenterar ofta repressiva regimer sina övergrepp minutiöst. Exempelen är många; Hitlertyskland, apartheidregimen i Sydafrika och militärjuntorna i Sydamerika förde alla noggranna arkiv. När regimerna till slut förlorar makten har många försökt förstöra sina arkiv. Ett av de mest kända exemplen, där det "lyckades", är kanske kung Leopold II som i början av förra seklet lät bränna Kongostatsens arkiv för att dölja folkmordet där.

Zsuzsa Zádori, från Open Society Archives i Budapest, beskrev arkivariernas viktiga roll när arkivmaterial skapas vid sannings- och försoningskommissioner. Då behövs de rent tekniska kunskaperna om informationshanteringssystem, bevarande och spridning samt strategiska och tekniska frågor om insamling. Zsuzsa Zádori framhöll att alla som vittnar i en sanningskommission måste ge sitt samtycke till att deras berättelse sprids.

Annars är det omöjligt att uppnå ett av huvudsyftena: att förhindra att historien upprepar sig genom att man lär sig från det förflutna.

Arkiv kan spela en viktig roll när offren ska få upprättelse

Också när offren ska få upprättelse, genom compensationer, skadestånd, eller rehabilitering kan arkiven spela en viktig roll. Graham Dominy, riksarkivarie i Sydafrika, berättade om hur viktiga gamla missionärsarkiv varit för att mark ska kunna återföras till sina rättmätiga ägare efter apartheidregimens fall.

För att nå framgång med den institutionella förändringen krävs inte bara rättsliga reformer och utbildning i mänskliga rättigheter för myndighetsutövare. De som har varit inblandade i övergreppen måste avsättas från offentliga poster. Catherine Gerth, från NATO Archives and Information Management, beskrev hur sändlistor, e-postlistor och kopior av dokument har haft en avgörande betydelse i Internationella Jugoslaviatribunalen, liksom kommentarer i marginalen på utkast. På så sätt har kunnat fastställa inte bara vad som har inträffat eller beslutats, utan också

vem som har haft kunskapen om innehållet och därmed har kunnat ställas till ansvar och avsättas.

Betydelsen av minnesmärken och ceremonier ska inte underskattas i sammanhanget. Ibland blir dokumentationen av kränkningarna och arkiven minnesmärken i sig. Några exempel är Simon Wiesenthal Center och Documentation Center Cambodia som bevarar minnet av dem som dog i folkmorden för dem som överlevde och för kommande generationer.

De flesta nya discipliner har utvecklats ur tvärvetenskapliga samarbeten och konferensen Memory, Archives and Human Rights inger förhoppningar om ett växande specialistområde som är ett välkommet tillskott i kampen för de mänskliga rättigheterna. ♦

Skribenten är jurist vid Verkskansliet i svenska Riksarkivet.

Konferens i Köpenhamn och Malmö

om arkiv och mänskliga rättigheter

Bengt Danielson

Den 4–5 juni arrangerade den danska Arkivforeningen, Malmö stadsarkiv och ICA:s arbetsgrupp Archives and Human Rights en konferens i Köpenhamn och Malmö med titeln *Memory, Archives and Human Rights*. Syftet var att visa att arkiv spelar en central roll i den politiska och juridiska kampen för mänskliga rättigheter, eller som den danske utbildningsministern Bertel Haarder uttryckte det i sitt öppningsanförande: "Archives are democratic tools."

Den stimulerande och synnerligen välordnade konferensens första dag hölls i Riksdagshuset i Köpenhamn, och andra dagen hölls på Malmöhus slott. Därmed kunde man mycket passande anknyta till invigningen av Malmö Museers utställning om Nelson Mandela, som ägde rum direkt efter konferensens avslutande.

Intressanta föredragshållare från olika länder

Konferensen uppvisade en stor internationell bredd, och det var verkligen imponerande att arrangörerna lyckats samla så många intressanta föredragshållare från så

många olika länder. Presentationerna belyste i huvudsak förhållandena i länder, där människor i modern tid blivit utsatta för omfattande rättskränkningar, antingen genom totalitära regimer eller i samband med krigiska konflikter. Belysande exempel gavs sålunda från Spanien, fd Jugoslavien, Ryssland, Israel/Palestina, Rwanda, Sydafrika och Argentina.

Att arkiv och arkivinformation kan vara av stor juridisk betydelse är väl allmänt känt, och ett av de äldsta skälen till att arkiv över huvud taget har upprättats och bevarats genom tiderna är just att de innehåller bevis för rättigheter och rättsförhållanden. När stora medborgargrupper, som har utsatts för rättskränkningar, får möjlighet att framträda med krav på upprättelse, kompensation eller upplysningar om vad som hänt med försvunna anhöriga, hamnar arkiven dessutom ofta i den politiska hetluften. Frågor om arkivhantering och tillgänglighet till arkiv blir då politiskt känsliga och ofta svåra att bemästra för regeringarna. Intressanta presentationer av sådana situationer gjordes bl. a. av Bruno Groppo från *Centre National de la Recherche Scientifique* i Paris, som studerat

■ Sydafrikas riksarkivarie Graham Drominy talade över ämnet *The Records of Apartheid and the Transition to Democracy*. Han talade även vid invigningen av Malmö Museers utställning om Nelson Mandela, som ägde rum omedelbart efter konferensen. Foto: Zsuzsa Zadori

utvecklingen i Argentina efter militärjuntans fall 1983, och Antonio Gonzáles Quintana från Madrids stadsarkiv, som redogjorde för arkivpolitiken i Spanien efter Franco-regimens fall 1976. I båda länderna är det påfallande att de totalitära regimernas fall inte omedelbart ledde till allmänna rättsuppgö-

relser. De nya regeringarna tycks i början mest ha varit inställda på att skapa nationell försoning och att glömma det onda förflutna. Först efter något decennium har kraven på kompensationer och information vuxit sig så starka, att frågorna kommit upp på den politiska dagordningen. En något öppnare attityd har framtvingats, men situationen karaktäriseras fortfarande av att viktiga arkiv från militära myndigheter och säkerhetstjänster inte är tillgängliga. Bristen på relevant arkivlagstiftning nämndes som en mycket besvärande omständighet. Här visades alltså hur nära samband som råder mellan demokratiska rättigheter och arkivlagstiftning, ett samband som kanske inte alltid står klart för det allmänna medvetandet.

Intressanta nordiska exempel

Även från nordiskt område gavs intressanta exempel. Den finske riksarkivarien Jussi Nuorteva presenterade hur finska Riksarkivet har arbetat med att upprätta databaser, som ska ge information om hanteringen av krigsfångar, internerade personer och personer som utlämnades till Tyskland och Sovjetunionen under perioden 1939–1955. Pe-

ter Sköld från *Centrum för samisk forskning* vid Umeå universitet redogjorde för hur information om den samiska minoriteten har hämtats ur svenska myndighetsarkiv och hur uppgifterna har bearbetats och sammanställts, bl. a. med syfte att tillgodose samernas juridiska rättigheter, deras rätt till etnisk identitet och deras krav på en rättvisande historieskrivning.

Vanligt är att olika slags dokumentation rörande kränkningar av mänskliga rättigheter samlas in av enskilda personer, humanitära organisationer, sanningskommissioner eller särskilda för ändamålet inrättade institutioner, såsom t. ex. *Archivo Nacional de la Memoria* i Argentina, som tillkom 2003. Som Bruno Groppo påpekade bör dessa dokumentationssamlingar, som tillkommit med syftet att ge offren stöd och upprättelse, principiellt hållas isär från de arkiv, som bildats av de organ, som utfört eller varit ansvariga för kränkningarna. Det framkom vidare att viss kritik från arkivariehåll riktats mot sanningskommissionernas och liknande organs insamling av dokumentation från skilda håll. Man har påpekat att det ofta rör sig om ett urval av material, som härrör

från olika arkiv, och att ett sådant urval och sammanförande av material med olika proveniens strider mot grundläggande principer för arkivhantering. Man måste betänka att ingen sanning är slutgiltig i ett historiskt perspektiv och att den historiska forskningen på längre sikt kommer att behöva gå tillbaka till källorna och göra nya tolkningar och anlägga nya synpunkter på det förflutna. En förutsättning för denna forskning är att det bevaras tydliga uppgifter om materialets proveniens. Det är bl. a. av detta skäl angeläget att professionella arkivarier på ett tidigt stadium deltar i arbetet med dokumentation av rättskränkningar. Det är nämligen endast en professionell arkivariekår som med stöd av adekvat lagstiftning kan garantera att både demokratiens och forskningens behov blir tillgodosedda.

Arkivforeningen, Malmö stadsarkiv och ICA är att gratulera till en konferens av mycket hög kvalitet, som gav åtskilligt att tänka på och som skapade värdefulla kontakter mellan företrädare för skilda discipliner och verksamheter. ♦

Skribenten är 1:e arkivarie vid Landsarkivet i Lund.

Árni Magnússon -instituttet for islandske studier

■ Gæst læser diplom på institutets læsesal.

Foto: Jóhanna Ólafsdóttir.

Håndskrifter

Árni Magnússons håndskriftssamling er opkaldt efter dens samler og ejer, islændingen Árni Magnússon (1663–1730), som blev professor ved Københavns Universitet i 1701. De ældste håndskrifter er fra omkring 1150 og de yngste fra sidste

del af det 19. århundrede. Inklusive nogle ekstra samlinger, som blev føjet til før 26. maj 1965, dagen hvor det danske parlament vedtog loven om dens deling, er håndskriftssamlingens mærkede skrifter i alt 2869, men ofte er brudstykker af mange håndskrifter

Sigurgeir Steingrímsson

samlet sammen under et skriftmærke, og håndskrifterne og håndskriftbrudstykkerne er derfor flere end markeringerne giver til kende.

Størstedelen af samlingen er islandske håndskrifter, men der er også nogle norske, danske og svenske foruden håndskrifter fra andre europæiske lande. Ca. 20% er skrevet på skind, men andre på papir og næsten alle fra efter reformationen. Samlingen indeholder forskellige uvurderlige originalkilder om de nordiske landes og til en vis grad Nordeuropas historie og kultur, intellektuelle liv, som det fremstilles i skønlitteraturen, og andre skrifter samt det fornødne praktiske kendskab til bogfremstilling.

Diplomer

Foruden håndskrifterne samlede Árni Magnússon eller fik afhændet diplomer i Island, Danmark og Norge og fik også kopieret en masse diplomer, som nu for de flestes vedkommende er gået tabt. I 1928 blev ca. 770 diplomer og fire håndskrifter fra samlingen leveret tilbage til Island og overdraget Islands Nationalarkiv til opbevaring, og i 1937 blev ca. 1100 diplomer leveret

■ Dr. Guðrún Nordal leder på Árni Magnússon-instituttet for islandske studier með et bind af Brynjólfur Sveinsson Skálholtsbiskops (1605–1675) brevbøger. Foto: Jóhanna Ólafsdóttir.

tilbage til Norges Rigsarkiv. I samlingen er nu i alt 1345 islandske diplomer og 5942 apografer af islandske diplomer; 1571 danske diplomer og 1372 apografer og endelig 776 diplomer og 2895 apografer fra Norge, Færøerne, Orkneyøerne og Hjaltslandsøerne. Dette er i alt ca. 13900 diplomer og diplomapografer.

Samlingens deling

Árni Magnússon testamenterede sin bog- og håndskriftsamling til Universitetsbiblioteket i København, hvor det blev opbevaret som en særlig afdeling og siden selvstændig institution i næsten 250 år. I 1965 vedtog det danske parlament en lov om udlevering af islandske håndskrifter fra danske arkiver, dvs. fra Den Arnamagnæanske Samling og Det kongelige Bibliotek, som i 1971 blev fulgt op med en traktat underskrevet af den danske konge og Islands præsident.

Árni Magnússons håndskriftsamling blev delt i to næsten lige store dele, og et dansk-islandsk samarbejdsudvalg arbejdede på dette i årene 1972–1986. I henhold til loven fra 1965 fik Island de håndskrifter og arkivalier, som

klassificeres som islandsk kulturer, men islandske håndskrifter, som også vedrører andre nordiske landes historie, forblev i København; eksempel på sådant klassificeret materiale er f.eks islandske sagaer om norske og danske konger. Island fik tildelt 1666 håndskrifter fra Árni's samling og 141 håndskrifter fra Det kongelige Bibliotek. Så blev alle islandske diplomer og diplomapografer udleveret til Island. Under 1400 håndskrifter blev tilbage i København, halvdelen af dem islandske, foruden alle diplomer fra Danmark, Norge, Færøerne, Hjaltslandsøerne og Orkneyøerne. Udleveringen af håndskrifterne afsluttedes i 1997.

Modtagelsen af håndskrifterne i Island

Islands regering overlod det til Islands Universitet at opbevare hånd-

skrifterne, og i 1972 blev der vedtaget en lov om et ny universitetsinstitut, Den Arnamagnæanske Samling i Island, som skulle opbevare håndskrifterne og forestå forskning og udgivelse af tekster fra dem. Den afløste en ældre institution, Islands Håndskriftinstitution fra 1962, som indlemmedes i den nye institution. Der blev bygget et nyt hus, Árnagarður, på universitetets grund i Reykjavík, hvor Den Arnamagnæanske Samling stadig er placeret.

Nyt institut

Den Arnamagnæanske Samling i Island blev 1. september 2006 ved lov nr. 40/2006 fra Islands Alting sluttet sammen med fire andre institutioner indenfor islandsk historie, kultur og sprog: Islands Universitets Ordbog, Stednavneinstitut, Sigurður Nordals Institut og

Islands Sprogcenter. Det nye institut hedder *Árni Magnússon-instituttet for islandske studier*.

Dets opgave er forskning i islandsk historie, kultur og sprog og beslægtede videnskabelige fag, især indenfor området islandsk sprog og litteratur, formidling af viden indenfor disse fag og opbevaring af de samlinger, som instituttet ejer. Der i blandt er Árni Magnússons håndskriftsamling. Dr. Guðrún Nordal er leder. Institutionen har 40 ansatte og er placeret tre steder i byen, men der er indledt arbejde med planlægningen af en ny bygning på universitetets grund.

Håndskrifter og arkivalier

Den islandske middelalderlitteratur, sagaerne, hører til i verdenslitteraturen og Árni Magnússons håndskriftsamling har i næsten tre århundreder været center for forskning og udgivelse. Denne del af samlingen deles mellem Danmark og Island i henhold til loven af 1965. Foruden middelalderlitteraturen opbevarer instituttet de fleste af de skrevne kilder om landets og befolkningens historie helt fra den ældste tid og til slutningen af 1700-tallet, og denne del opbevares nu

næsten helt i Reykjavik. Det drejer sig her om originaler af islandske breve og apografer af sådanne, en mængde gamle lovbøger, både verdslige love og kirkelove, en stor samling lovreformer, bispestatutter, kirkefortegnelser og mange forskellige registre, der belyser landets historie, foruden kopibøger og store brevsamlinger fra de seneste århundreder.

Service til Forskere

I Árnagarður er håndskriftafdelingens læsesal, hvor der er plads til 16 Forskere. Instituttet er åbent for alle, som har bona fide i at undersøge dens håndskrifter og arkivalier, og de har adgang til instituttets særlige bibliotek, foruden at dets specialister vejleder instituttets brugere efter behov og baner vejen for forlæggere og andre, som søger til dem.

Et printet register over samlingen i helhed blev udgivet 1890–1894: Kristian Kaalund. *Katalog over den Arnamagnæanske håndskriftsamling I–II*. København 1889–1894. Den Arnamagnæanske Samling i Reykjavik og København har et samarbejde omkring åbning af bedre adgang til de kilder, der indeholdes i samlingen. Der arbejdes

med en elektronisk indholdsfortegnelse over Árni Magnússons håndskriftsamling, og der arbejdes også med at tage digitale billeder af håndskrifterne. Dette sker i nært samarbejde med Islands Statsbibliotek, og de tre institutioner vil komme til at åbne en fælles netforbindelse til sine håndskriftsamlinger i slutningen af 2009.

Udstilling

Den Arnamagnæanske Samling i Island har fra den blev etableret i 1972 haft åben udstilling af sine håndskrifter. Den er placeret i Kulturhuset i Reykjavik centrum og er åben alle årets dage. Om vinteren besøges den af mange skolebørn, som vises rundt af en af instituttets museums lærere.

Memory of the World

Árni Magnússons håndskriftsamling blev optaget i Memory of the World Register UNESCO 31. juli 2009 efter en fælles ansøgning fra Island og Danmark i marts 2008. ♦

Skribenten er forskningsdocent ved Árni Magnússon-instituttet for islandske studier.

Rapport om Islands Nationalarkivs virksomhed 2006–2008

*Þjóðskjalasafn Íslands.
Skýrsla um starfsemi 2006–2008.
(Islands Nationalarkiv. Rapport om
virksomhed 2006–2008)
Reykjavík 2009.
ISSN: 1670-8024.
78 sider.*

I slutningen af sommeren 2009 udgav Islands Nationalarkiv en rapport om arkivets virksomhed i årene 2006–2008. Nationalarkivets rapport om dets virksomhed i årene 1985–2005 er allerede omtalt (NA-I/2009).

Rapporten giver indsigt i arkivets forskellige opgaver og vigtige funktion i samfundet, f.eks. ved at se på Nationalarkivets vejledende rolle overfor de forskellige afleveringspligtige instanser, registrering, kassation, forberedelser angående aflevering af elektroniske arkivalier og særlige projekter der køber i samarbejde med Højlands-kommissionen og justitsministeriet m.m.

Udgave, formidling, forskning og service bliver ligeledes omtalt, hvad enten det er service til det offentlige, forskere eller almenheden og det samme gælder også trykte publikationer, eller de forskellige registraturer, folketællinger og an-

Þorsteinn Tryggvi Mátsson

private institutioner og privatpersoner der ønsker bedre indsigt i arkivets funktion i samfundet. ♦

*Skribenten er regionalarkivar på
Arnessyssels regionalarkiv.*

det emne som publiceres på arkivets hjemmeside.

De forskellige projekter der har kørt i samarbejde mellem de forskellige regionalarkiver og Nationalarkivets har pustet nyt liv i regionalarkiverne. Dette samarbejde bliver også skildret, samt Islands Nationalarkiv rolle i det norrøne og det internationale samarbejde.

I det store hele giver rapporten godt overblik over Nationalarkivets virksomhed i disse år samtidigt med at den støtter de offentlige og

Samfundsplanlægning i 1950'erne. Tradition eller tilløb?

Red. Else Hansen & Leon Jespersen.
Administrationshistoriske
Studier nr. 17.
Museum Tusculanum
Forlag 2009.
592 sider.

I denna bok om 1950-talets samhällsplanering ifrågasätts genomgående en gängse uppfattning om detta årtionde som statiskt och föga dynamiskt, särskilt i jämförelse med 1960-talet. I vad mån byggde man på förkrigstida planering och tidigare utredningar eller i vad mån slog man in på nya vägar under 1950-talet? Utifrån dessa frågeställningar undersöks ett flertal samhällsområden som förvaltning, trafik- och vägplanering, skolan och den högre utbildningen, kriminalvård samt familjepolitik. Det samlade intryck som boken ger, är att 1950-talet i många avseenden stod för nydanande förändringar, särskilt ifråga om samhällsplanering, administration och förvaltning. Det resulterade i en utbyggnad av infrastrukturen, satsningar på teknik och industri samt byggande av nya bostäder och anläggningar för industrier och offentliga institutioner. 1950-talet framstår här som modernt i jämförelse med årtiondena dessförinnan. När det däremot gällde skola, utbildning, familjepolitik och ungdomsvård blir bilden annorlunda. Mycket av det som genomfördes på skolans område kan snarare ses som en uppföljning av tidigare utredningsförslag att skapa ett mer enhetligt folkskoleväsende. Ifråga om den högre utbildningen stod i hög grad

gamla traditioner i vägen för nya reformer. Detsamma gällde även behandlingen av kriminella ungdomar. En icke tidsbestämd vistelse på ungdomsfängelser blev länge den gängse behandlingsformen, trots att det fanns andra och bättre förslag. Detta belyser en ofta förekommande tröghet i genomförandeprocessen och i kommittéväsendet. Vissa ämbetsmän och förvaltningar hade däremot stor betydelse för kursändringar och för att omvända gamla traditioner för att möta och skapa nya och moderna betingelser i samhället. Detta framstår som viktiga förvaltningshistoriska resultat i boken.

Det förekommer flera slag av komparationer så som de mellan olika tidsperioder, samhällsområden och förvaltningar. Även jämförelser med andra länder görs ibland, särskilt med de nordiska.

Ann-Katrin Hatje

Ett kapitel skiljer sig från de andra genom sin utförliga länderkomparation av dansk och tysk familjepolitik. Här finns en genusproblematik kopplad till ett kvinnoperspektiv, där bland annat kvinnoorganisationers agerande i frågor som gällde abort och skattelagstiftningen behandlas. På det sättet blir bilden mer komplex. Inte minst gäller det uppfattningen om Tyskland som ett allt igenom könskonserverativt land.

Bokens olika fallstudier binds samman av inledande och avslutande kapitel. I dessa behandlas dels samhällsekonomiska, korporativa och rationalistiska förhållanden typiska för 1950-talet, dels ges en samlad presentation av de kommittéer, vars material använts för de olika fallstudierna. Med stor tydlighet visar denna omfångsringa bok på behovet av ytterligare forskning om 1950-talet, inte minst för att ännu mer kunna ifrågasätta myten om 1960-talets radikalitet.

Boken är riktigt illustrerad med bilder och fotografier som väl förmedlar 1950-talets tidsanda. ♦

Skribenten er Prof. em. Umeå universitet.

Leif Gidlöf i pension

Den 16 juni 1969 inträdde en ung lovande arkivarie genom Riksarkivets då ganska så nyligen invigda portar i Marieberg. På dagen 40 år senare hyllade vi honom på olika sätt i samband med hans pensionering som arkivråd och stf Riksarkivarie. Hans namn är Leif Gidlöf. Med andra ord avslutas därmed en osannolikt lång, särdeles framgångsrik och sällsynt innehållsrik karriär i arkivens tjänst. Leif har verkat inom den privata arkivsektorn, inom den landstingskommunala, inom den kommunala och den statliga. Den akademiska karriären kröntes med en licentiatavhandling 1969 som behandlade den aristokratiska hattpolitikern Fredrik Axel von Fersen. Ofta har anställningarna kombinerats med ansvarsfulla chefspositioner. Blott 34 år gammal anförtröddes han chefsuppdraget för Värmlandsarkiv, ett nytt arkivkoncept som kombinerade statlig och landstingskommunal arkivverksamhet. Nio år senare utnämndes han till chef för landets näst största arkiv, stadsarkivet i Stockholm, där han kvarblev till 1992 då han av regeringen utsågs till Krigsarkivarie. Efter ett kortare mellanspel på kulturdepartementet slöts cirkeln 1999 då Leif återkom till Riksarkivet där han 2005 utnämndes till stf Riksarkivarie

Förtroendeuppdrag

Tidigt började också allehanda förtroendeuppdrag att läggas på hans axlar. Svenska arkivsamfundet, Näringslivets arkivråd, TAM-arkiv, Släktforskarförbundet, Stockholms företagsminnen m.fl. har alla fått se honom i sina kretsar som styrelseledamot, ordförande och vice. Till de offentliga uppdragen tillhör

■ Den 16 juni 1969 började Leif Gidlöf sin anställning i Riksarkivet, på dagen 40 år senare avtackades Leif i samband med sin pensionering. Foto: Hans Rydberg

ordförandeskapet för styrelsen för Svenskt biografiskt lexikon och medlemskapet i Delegationen för militärhistorisk forskning.

Man kan utan överdrift påstå att Leif är en mycket klok man. En av de klokaste som jag mött genom åren. Hans något diskreta och tillbakadragna framtoning väcker stor respekt och hans synpunkter är alltid väl övertänkta och välformulerade och genomsyras av en pragmatisk inställning där sakfrågorna ofta väger tyngre än principerna. Jag säger ofta, för bakom den lugna och fridsamma ytan finns också ett strakt patos och ett utpräglat sinne för "fair-play". Leif vill gärna se resultat. Prata går bra, men det måste finnas något bakom orden också. Det viktiga är att åstadkomma något, att lösa problemen, att se framåt.

Bland Leifs många goda sidor finns en talang som jag fått användning av otaliga gånger. Ger man honom ett uppdrag, ställer en fråga eller på annat sätt vill ha upplysningar om än det ena, än det andra, får man alltid omedelbart

Tomas Lidman

svar. Leif väntar aldrig, försöker aldrig dra sig ur eller är otydlig i sina ställningstaganden. Klart och distinkt uttalar han sig i ärendet och är det så att han inte behärskar frågeställningen vidarebefordrar han den omgående till lämplig person. Hans personkännedom är omfattande vilket alltid känns trygghet för sakens framgång.

Skrivit många tankvärda artiklar

Leifs stilsäkerhet och formuleringsförmåga är välkänd och uppskattad av alla. När någon kontroversiell PM eller utredning planeras så kommer alltid Leifs namn och penna upp som förstahandsval. Elegant och med bibehållet förtroende kan han sammanfatta det mest varierande underhandsmaterial som ligger till grund för till exempel Riksarkivets årsredovisning. Det är för oss alla en gåta hur det går till. Man kan inte riktigt att begripa hur slutresultatet kan bli så bra och enhetligt när underlaget ofta är så disparat och svårbehandlat. Leif har också genom åren skrivit många tankvärda artiklar om olika aspekter på arkivverksamheten och professionen och regelbundet medverkat i tongivande tidskrifter, som Nordisk Arkivnyt, och på så vis generöst delat med sig av sina erfarenheter till oss andra.

Många kommer att sakna Leifs stora kompetens och skicklighet när han nu lämnar arkivvärlden, men vi hoppas att avskedet inte är definitivt utan att vi får se honom i vår krets i olika funktioner även i framtiden.

Du har väl förtjänat att njuta Ditt otium och vi önskar Dig lycka till i Din nya fria roll! ♦

Johan Peter Noack går på pension

Med udgangen af oktober 2009 trækker Johan Peter Noack sig tilbage efter 18 år i rigsarkivarembetet, hvortil han kom fra stillingen som direktør for Institut for Grænserregionsforskning. Han tiltrådte arbejdet i Statens Arkiver den 1. februar 1992, og allerede efter godt en uge fik han sin ildåb – af den slags, som ingen rigsarkivar kan ønske sig gentaget. Natten mellem den 9. og 10. februar 1992 prægedes af en hektisk flytteaktivitet. Der var opstået brand i Provianthuset, som er direkte forbundet med Rigsarkivets hovedbygning. De arkivalier, der havde hjemme der, måtte bringes ud af farezonen. Det lykkedes faktisk ved det tililende arkivpersonales indsats at få tømt bygningen for arkivalier i løbet af forholdsvis få timer. Pakke for pakke blev bl.a. Kongehusets arkiv kastet ud af vinduet, nænsomt grebet og kørt i midlertidig sikkerhed.

Det er næppe retfærdigt at se denne hændelse som baggrund for målsætningen at sørge for, at statens arkivalier befinder sig i sikkerhed, eller som det hedder i Statens Arkivers mantra, i varigt betrygende magasiner. Men det gør det ikke mindre tilfredsstillende at konstatere, at målsætningen vil være helt opfyldt inden for en ganske overskuelig tid. For Rigsarkivets vedkommende kan nu samtlige arkivalier anbringes i nybyggede, klimatiserede, brand- og på anden måde sikre magasiner i centrum af København. Sidste gang, der stod en ny bygning til Rigsarkivet, var i 1720. Så det er ikke så dårligt gået.

Som om det ikke var nok, der er også bedre styr på det, der bliver fyldt ind i de nye magasiner, end

der nogensinde tidligere har været, hvad enten der er tale om interne flytninger eller afleveringer. Daisy – de traditionelle registraturers afløser – favner det hele på Sjælland og snart også de vstdanske dele af Statens Arkiver. Det har vi heller ikke prøvet før. Vi havde heller ikke prøvet at gennemføre den stringente bevarings- og kassationsbehandling med dens integrerede bevaringsøkonomiske analyse, som nu er blevet rutine.

Og så er der det, der stadig i 1992 hed ny teknologi. Her har Statens Arkiver lige så stille, blot ved at udføre arbejdet, bragt sig blandt foregangslandene, når det drejer sig om digital bevaring i praksis.

Ikke blot på magasinområdet efterlader Johan Peter Noack Statens Arkiver i en ændret skikkelse. Statens Arkiver fandtes ikke i 1992, men har været under bygning lige siden. Begrebet kom til verden med arkivloven af 1992, hvor det dog bogstaveredes „statens arkiver“. De store begyndelsesbogstaver kom til senere, efter

Poul Olsen

at der var arbejdet for dem. Fra en såkaldt anstaltsordning, der betegnedes „Rigsarkivet og landsarkiverne“, er vi blevet til den styrelse og institution, der hedder Statens Arkiver.

Vejen hertil er gået gennem prioriteringer, effektiviseringer, produktivitetsforbedringer, resultatkrav og -kontrakter. I en grad, der af den eller anden årsag kunne tage pusten fra nogle, ikke mindst eksterne samarbejdspartnere i skikkelse af vort eget ministerium og alle andre afleverende myndigheder. At der til stadighed har kunnet vises resultater, er det, der har dannet basis for den stigende kompetence, Statens Arkiver har kunnet hævde som regelproducerende styrelse på arkivområdet.

Ingen tidligere danske rigsarkivar har haft så mange anledninger som Johan Peter Noack til at befinde sig i den særlige loge i folketingsalen, hvor embedsmændene sidder parat til at bistå deres minister under behandlingen af lovforslag. Efter en 102 årig pause i arkivlovgivningen blev et forslag til lov om offentlige arkiver mv. behandlet i Folketinget i foråret 1992 og trådte i kraft senere på året. Siden er der ikke gået mere end i gennemsnit 2 1/2 år mellem ændringerne, som hovedregel vedtaget af et enstemmigt Folketing.

Konklusionen må være, at der ikke er sat fingeraftryk. Der er bygget gennemgribende om. Og der er bygget solidt. Der er grund til at takke for indsatsen. ♦

Skribenten er chefkonsulent ved Statens Arkiver.

Ellinor Melander i pension

Ellinor Melander, pressarkivarie vid Avdelningen för enskilda arkiv i svenska Riksarkivet, pensioneras den 1 oktober 2009. Hon föddes 1946 i Eskilstuna. Sedan fem års ålder bor hon i Stockholm.

Bibliotek

”Böcker är mitt största intresse så det vore nog roligt att arbeta på ett bibliotek” tänkte Ellinor när det var dags att börja yrkesarbete. 1966–1974 var hon anställd som biblioteksassistent vid Tekniska högskolans bibliotek. Ellinor blev under denna tid intresserad av kvinnorörelsen och samhällsfrågor och längtade efter att studera igen och allra helst forska.

Idéhistoriker

1979 tog hon en fil kand. i idé- och lärdomshistoria, statskunskap och ryska. Eftersom Ellinor var samhällsintresserad började hon läsa statsvetenskap. När det var dags att skriva trebetygsuppsats tänkte hon att den nog skulle bli bättre om hon läste idé- och lärdomshistoria och så gjorde hon det. I idé- och lärdomshistoria skrev hon en uppsats om de första socialisterna i Ryssland. Därefter ville hon skriva om ryska kvinnor så då började hon studera ryska.

Stockholms universitet fick sin första professur i idéhistoria 1979 och två doktorandtjänster lystes ut. Ellinor fick den första doktorandtjänsten och åren 1979–1993 var hon doktorand, assistent och lärare vid Avdelningen för idéhistoria vid Stockholms universitet. 1990 blev hon fil. doktor i idéhistoria. Ellinor blev först med att lägga fram en avhandling i idéhistoria vid Stockholms universitet. Avhandlingen

■ Ellinor Melander fortsätter som redaktör för *Presshistorisk årsbok* även efter pensioneringen. Foto: Esa Hakkarainen

”Den sexuella krisen och den nya moralen” handlar om förhållandet mellan könen i Grete Meisel-Hess' författarskap. Författarinnan Grete Meisel-Hess (1879–1922) var verksam i Berlin och Wien.

Arkiv

Ellinor var inte så road av att undervisa eftersom hon tyckte att det tog för mycket tid från forskningen. Hon räknade med att som arkivarie skulle hon komma närmare forskningen och började därför studera arkivvetenskap. 1995 var hon utbildad arkivarie och åren 1995–1996 arbetade hon som arkivarie inom Kriminalvården. 1996 började Ellinor på Depåbyrån (statliga avdelningen) i Riksarkivet. Hon fick arbeta med medicinska arkiv vilka är de intressantaste arkiven på den avdelningen enligt Ellinor. 2001 utsågs hon till förste arkivarie och områdesansvarig för Sveriges Pressarkiv. Sedan 2002 är

Maria Nordström Jarnryd

hon även redaktör för *Presshistorisk årsbok* vilket hon fortsätter med som pensionär.

Åren 1990–1992 bodde familjen i London eftersom Ellinors man fått arbete där. Denna period använde Ellinor till att forska och skriva. Hon skrev om den tyska kvinnorörelsens mottagande av Ellen Key (1849–1926). Vidare gjorde hon en sammanfattning av sin avhandling på engelska.

Mamma och farmor

Ellinor är gift med Esa från Finland och bor i Stureby söder om Stockholm. Hon är mamma till Pär (född 1969), Patrik (född 1972) och Moa (född 1981) samt farmor till Felicia 12 år och Alfons 7 år. På fritiden tycker Ellinor om att läsa, handarbete och att resa och är nyss hemkommen från New York. Favoritländerna är Japan och Nya Zeeland. Våren 2010 bär det av till Kina. Som pensionär fortsätter Ellinor med årsboken, hon kommer att forska bl.a. om journalisten Hilda Sachs (1857–1935) och hennes verk, handarbete, läsa och resa. Alla som någon gång träffat Ellinor förknippar henne med de broderade blommor hon har på sina kläder, främst på blusarna. Mer broderade blommor kommer det också att bli framöver. NA önskar Ellinor allt gott i sitt nya liv som pensionär. ♦

Svenska och finska

statsmakten belönade

Generaldirektören för Arkivverket riksarkivarie *Jussi Nuorteva* mottog Kungliga Nordstjärneorden av Sveriges ambassadör i Helsingfors *Johan Molander* vid en ceremoni på ambassaden den 8 juli i år. Han utnämndes till kommendör av första klassen av Nordstjärneorden ... *för sin långvariga och mångfacetterade insats för att främja förbindelserna och samarbetet mellan Sverige och Finland.*

Under samma ceremoni belönades också tre andra centrala aktörer på kulturområdet, som gjort sig förtjänta av kunglig nåd (orden förlänas av Hans Majestät Carl XVI Gustaf).

En månad tidigare, den 12 juni 2009, hade Republikens President *Tarja Halonen* beviljat arkivrådet *Eljas Orrman* titeln professor. Orr-

■ Kommendören av första klass Jussi Nuorteva framför de ordensbehängdas tack till Hans Majestät Carl XVI Gustaf.

man har under sin långa och förtjänstfulla bana verkat inte endast inom Arkivverket utan även som t.f. professor i historia vid Helsingfors universitet 1988–1992; han har därtill i decennier verkat inom

Pertti Hakala

■ Den nye professorn (h.c.) *Eljas Orrman* tackar för framförda gratulationer.

Foto: Matti Tiisanoja

en rad lärda samfund i Finland och Sverige. Orrmans insatser på arkivbranschen har rönt även internationell uppskattning, inte minst i de övriga nordiska länderna. ♦

Jan Dahlin 1950–2009

Den mångkunnige och engagerade landsarkivarien i Lund, *Jan Dahlin*, har hastigt och oväntat gått bort i en ålder av 59 år. Han sörjs närmast av hustrun *Margareta* och två barn. Med honom försvinner alldeles för tidigt en av de mest tongivande representanterna för svenskt arkivväsen.

Jan Dahlin fick sin utbildning i Lund och detta kom att prägla hans person, hans livsgärning och realistiska syn på utvecklingen av det yrke han som helt ung valde till sitt. Redan 1975 anställdes han vid landsarkivet i Lund. Vi som har några yrkesår bakom oss vet att arkivariens vardag har varit stadd i en närmast ofattbar förändring sedan dess. Den har främst känne-

tecknats av de nya tekniska hjälpmedel som efter hand kommit att dominera yrket men också synen på brukarna/forskarna, på bevarandefrågor, på standardisering och systematisering har förändrats.

Jan Dahlin har varit en föregångsman på samtliga områden och med kraft förespråkade en öppnare attityd gentemot det omgivande samhället, ett effektivare arbetsätt och ett modernt ledarskap. Förändringar var inget han tvekade inför. Han engagerade sig tidigt i såväl det regionala som nationella och internationella samarbetet och den nordiska dimensionen var särskilt viktig för honom. Han förstod att han på detta sätt bäst skulle

kunna påverka utvecklingen i den riktning han själv förespråkade.

Trots en synnerligen och ovanlig målmedvetenhet i det mesta han företog sig så karaktäriserades samtidigt hans arbetssätt av en välvillig kompromissvilja och en pragmatisk inställning till de problem som han ställdes inför. *Jan Dahlin* ville verkligen åstadkomma någonting. Diskussionerna fick inte bli för teoretiska, det var frågornas praktiska lösning och resultatet som räknades.

Arkiven skall utgöra en bas för forskningen och *Jan Dahlin* tog själv med framgång aktiv del i att presentera ny kunskap inom historieämnet, och han representerade därvidlag klassiska liberala forskar-

ideal baserade på strävan till objektivitet, källforskning och källkritik.

Jan Dahlin var en verkligt god medarbetare, hängiven, solidarisk och omtänksam och vi kommer att djupt sakna honom och hans goda och omdömesgilla råd. Svenskt arkivväsen har förlorat en av sina allra förnämsta krafter. ♦

Tomas Lidman

Skribenten är riksarkivarie i Sverige.

Landsarkivet i Lund och det svenska arkivväsendet har förlorat en av sina mest kunniga och hängivna chefer. Landsarkivarien Jan Dahlin avled oväntat efter en kort tids sjukdom den 3 juli 2009. Han efterlämnar familj, vänner och kollegor i stor sorg och saknad.

Efter påbörjad forskarutbildning i historia anställdes Jan 1975 vid landsarkivet. Jan gjorde betydande insatser i standardiseringsarbetet inom den internationella arkivorganisationen ICA, där han under flera år ingick i kommittén för standarder för arkivbeskrivningar. Det arbetet resulterade 1995 i två betydelsefulla standarder, ISAD(G) och ISAAR(CPF). Jan var en av de första i vårt land som insåg vilka möjligheter den nya datortekniken kunde erbjuda arkiven. Han verkade för att datoriserad information hos arkiv, bibliotek och museer skulle standardiseras för att möjliggöra samsökning. ABM-samverkan låg Jan varmt om hjärtat. Han var en av initiativtagarna till ett utvidgat samarbete mellan kulturarvsinstitutionerna i Skåne och ordförande för nätverket ABM-Skåne.

1996 lade Jan fram sin licentiatavhandling. Samma år förordnade regeringen Jan Dahlin till landsarkivarie i Lund. Fram till sin bortgång ledde Jan landsarkivet med fast men omsorgsfull hand. Särskilt den personliga omsorgen om

medarbetarna var något som präglade hans ledarstil. Jan var en mycket omtyckt chef. Landsarkivets lokalfrågor hade Jan under ständig uppmärksamhet. Han var drivande när landsarkivet skaffade externa depåer på Gastelyckan i Lunds utkant. Arkivcentrum Syd, som invigdes 2003, var en lokalsamverkan med Region Skåne, Lunds universitet och Lunds kommun. Det blev ett vinnande koncept och snart smiddes planer på en dubbelring av anläggningen.

I det nordiska arkivsamarbetet spelade Jan en viktig roll. Hans intresse för kulturarvsfrågor medförde att hans mångsidighet, sakkunskap och arbetsförmåga nyttjades i många sammanhang. Han blev ledamot av styrelsen för Statens ljud- och bildarkiv och 2003 medlem i Svenska Unescorådet. Speciellt arbetet för det senare och dess program *Memory of the World* upplevde Jan som angeläget och hans engagemang blev mycket uppskattat. Han ansträngde sig för att arkivhandlingar av stort internationellt intresse som förvaras i Statens arkiv borde föras upp på världsarvslistan. Det lyckades när Nobel-arkiven hos Riksarkivet och Landsarkivet i Lund förklarades som världsarv 2008.

Jan ägnade mycket tid åt släktforskarrörelsen och förbättrade deras tillgång på forskningsmaterial. Han tog initiativ till Demografisk Databas Södra Sverige, DDSS, och därigenom fick forskarna fri tillgång på nätet till miljoner datoriserade uppgifter om den historiska befolkningen i Sydsverige. Jan talade sig ofta varm för den ömsesidiga betydelsen av en nära samverkan mellan släktforskarorganisationerna, landsarkiven och den professionella forskningen. I efterhand slås man av hur osannolikt mycket Jan var engagerad i, såsom ordförande för Föreningen Gamla

■ Landsarkivarien i Lund Jan Dahlin har hastigt och oväntat gått bort endast 59 år gammal. Foto: Landsarkivet i Lund

Lund och Sydsvenska geografiska sällskapet och som styrelseledamot för den regionalhistoriska tidskriften Ale. Jan publicerade egna artiklar i Ale och i annan arkivvetenskaplig och historisk periodika. I samarbete med Vetenskaps-Societeten i Lund verkade han för publicering av historiskt källmaterial och han underströk att textutgivning var en viktig uppgift för en arkivinstitution. Jan hade en oemotståndlig lust att påverka. Han antog ofta utmaningar och hade svårt att inte engagera sig i frågor och problemställningar där han kunde göra en insats. Jan hade ett vidsträckt kontaktnät och var ständigt på språng för att finna nya samsarbetsmöjligheter och projekt.

Det är många både innanför och utanför landsarkivets tegelröda väggar som kommer att sakna hans närvaro. Jans snabba steg i landsarkivets korridor hörs inte längre, och frånvaron av hans värme, energi och inspirerande konversation beklagar vi djupt. ♦

För Landsarkivet och arbetskamraterna:

Bengt Danielson, Lars Jörwall
& Göran Kristiansson.

Ljud

ur det förflutna kan åter avlyssnas

■ De gamla fältbandupptagningarnas väg till modernt byteformat illustreras på bilden av vaxrullar, magnetband och digitalt SLR-band. Foto: Eeva-Kaisa Ahtiainen

Thomas A. Edison tillverkade år 1877 en apparat som efter vidareutveckling blev tillgänglig redan under följande decennium i form av fonografen. Det blev nu möjligt att göra ljudupptagningar som lagras

des på vaxbeklädda cylindrar. En nål som var kopplad till ett membran under en tratt sattes av ljudvågorna i dallring, och ritade en fåra i en roterande cylinder. När cylindern åter sattes i rörelse, för att av-

lyssnas, dallrade nålen igen och dallringarna blev via en förstärkande tratt hörbart ljud.

Språkforskare på fältet

I början av 1900-talet gjorde många

■ Forskaren vid Finska
litteratursällskapets
folkdiktsarkiv Risto Blomster
visar upp en parlografcylander.
De gamla upptagningarna
har en kännspek doft.
Foto: Eeva-Kaisa Ahtiainen

Toni Suutari

forskare idoga insamlingsfärder. Den nya tekniken erbjöd goda möjligheter, eftersom det var svårt att i efterskott ur minnet teckna ner tal, sång och musik. Om man i stället samlade in materialet som upptagningar på vaxcylindrar kunde man senare lyssna på dem så många gånger man behövde och försäkra sig om exakta utskrifter i skrift och noter.

Forskningscentralen för de inhemska språken (i första hand finska och svenska) innehar idag ca 950 cylindrar, vilka i tiden tillhört bl.a. språkforskarna K. F. Karjalainen (insamlingar av prov på språket hanti 1900–02), G. J. Ramstedt (kalmuckiska 1903), A. Kannisto (mansiska 1905–06), Yrjö Wichmann (mari 1906), Kai Donner (samojediska 1912–14), T. I. Itkonen (skoltsamiska 1913), Lauri Kettunen (finska dialekter, vepsiska, votiska, liviska och ungerska 1914–32) och A.O. Väisänen (mordvinska 1914, estniska 1922).

Samlingarna utökades i början av innevarande år när Riksarkivet till Forskningscentralen överlät de cylindrar som tillhört språkforskaren och politikern E. N. Setälä (liviska 1912, vepsiska 1916).

Cylindrarnas växlingsrika vägar

I flera fall hade samlingarna av vaxcylinderupptagningar av med fins-

kan besläktade språk överlätts av nämnda språkforskare till Finsk-Ugriska Samfundet i Helsingfors. Cylindrarna hamnade sedan i det ljudbandarkiv för finska språket som inrättades år 1959. Där kopierades innehållet i cylindrarna delvis på spolband under 1960-talet. Samtliga cylindrar blev kvar i vindslokaliteter i anslutning till Institutionen för fonetik vid Helsingfors Universitet då bandarkivet flyttade 1988 till nya utrymmen.

Cylindrarna hämtades först för några år sedan till bandarkivet och har sedan ordnats, katalogiserats och packats i mjukt emballageförsedda lådor av faner. Sommaren 2008 kunde Forskningscentralen flytta till nya utrymmen i närhet av universitetet och då hamnade cylindrarna i likhet med de övriga upptagningarna i ändamålsenliga arkivutrymmen med standardluftkonditionering.

Utmanande digitalisering

Med modern specialteknologi upp-

nås slutligen ett resultat som är betydligt bättre än det som hittills varit tillgängligt som kopia på spolband. Följaktligen kommer bandarkivets alla cylindrar som ännu går att kopiera att digitaliseras under år 2009.

Under den inledande rengöringen blev cylindrarna befriade från damm, mögel och annan smuts som fastnat under gångna decennier. Cylinderskörheten och variationerna i varvhastighet och nålformat gjorde digitaliseringen till en utmaning. Ljudkvaliteten är ofta tämligen svag, men de kopior vilka är avsedda för avlyssning genomgår en kvalitetsförbättring med hjälp av olika metoder för restaurering av ljud.

Vaxcylindrarnas fascinerande innehåll är därmed inom kort tillgängligt för både forskare och övriga intresserade i modern digital form. ♦

Skribenten är forskare vid Forskningscentralen för de inhemska språken.

Læs om Árni Magnússon-instituttet
for islandske studier på side 152–154.

Indhold

Nya IT-föreskrifter i Sverige.....	115	Undersökning om arkivkartongens kvalitet	146
<i>Elisabeth Jarborn och Thomas Gäfvert</i>		<i>István Kecskeméti</i>	
En ny arkivarforening i Island	117	Digitaliseringsprojekt med kort varsel	147
<i>Hrafn Sveinbjarnarson</i>		<i>Pertti Hakala</i>	
Regler om elektronisk arkivering udgivet	119	Tvårvetenskap för mänskliga rättigheter.....	148
<i>Eiríkur G. Guðmundsson</i>		<i>Ulrika Sturesdotter Andersson</i>	
Nyt Rigsarkiv på Kalvebod Brygge	120	Konferens i Köpenhamn och Malmö	
<i>August Eriksen</i>		om arkiv och mänskliga rättigheter.....	150
Bedre (og billigere?) digitale arkivalier		<i>Bengt Danielson</i>	
undervejs i Danmark	123	Árni Magnússon-instituttet for	
<i>Jan Dalsten Sørensen</i>		islandske studier	152
Now Who is the Archivist?		<i>Sigurgeir Steingrímsson</i>	
Web 2.0 og kulturarven.....	124	Rapport om Islands Nationalarkivs	
<i>Mette Henriksen, Bente Jensen,</i>		virksomhed 12006–2008.....	155
<i>Charlotte S.H. Jensen og Lars Kjær</i>		<i>Þorsteinn Tryggvi Mátsson</i>	
Netværksregistrering i Daisy.....	12	Samfundsplanlægning i 1950'erne.	
<i>Kasper Bach Nielsen</i>		Tradition eller tilløb?	156
Fremtiden tro	128	<i>Ann-Katrin Hatje</i>	
<i>Johan Peter Noack</i>		Leif Gidlöf i pension	157
Post Danmark flytter Rigsarkivet.....	131	<i>Tomas Lidman</i>	
<i>August Eriksen</i>		Johan Peter Noack går på pension.....	158
Danskene viser vei i bevarings- og		<i>Poul Olsen</i>	
kassasjonsarbeidet	132	Ellinor Melander i pension	159
<i>Jan Engen</i>		<i>Maria Nordström Järnryd</i>	
Digitalarkivet – med fokus på brukeren.....	134	Svenska och finska statsmakten belönade	160
<i>Anette Skogseth Clausen</i>		<i>Pertti Hakala</i>	
Arkivstatistik	137	Jan Dahlin 1950–2009	160
Nybygg for Statsarkivet i Bergen!	142	Ljud ur det förflutna kan åter avlyssnas	162
<i>Yngve Nedrebø</i>		<i>Toni Suutari</i>	
Historiker diskuterade geografisk			
information på Riksarkivet.....	145		
<i>Jessica Parland-von Essen</i>			